

L. JUHÁSZ ILONA

# Az 1968-as szovjet megszállás első napjainak emlékezete Rozsnyón\*

Egy civil halála és lövöldözés a Kras Szállodára

---

ILONA L. JUHÁSZ

The First Days of the 1968 Soviet Occupation of Rožňava. Death of a Civilian and Shooting at the Kras Hotel  
Keywords: 1968; Soviet occupation; Czechoslovakia; Rozsnyó; Rožňava; civilian victim; commemorative sign

---

Csehszlovákia Varsói Szerződés tagállamai általi 1968-as megszállásának mára már gazdag szakirodalma van, jelen tanulmánynak azonban nem célja, hogy ezeket most sorra vegye,<sup>1</sup> hanem a közelmúltban gyűjtött anyag<sup>2</sup> alapján két történet variánsainak bemutatását tűzte ki célul. A megszálló tagállamok emlékezete fokozatosan elhalványult a köztudatban, 1968-cal kapcsolatban elsősorban a szovjet invázió emlékét őrzik meg az adatközlők, s azt is az oroszokhoz kötik, legtöbbször általában úgy említik a megszállást, hogy „amikor bejöttek az oroszok”, amikor pedig a rendszerváltást köve-

---

\* A tanulmány A szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára című APVV-20-0336 projekt keretén belül készült. Tento príspevok vznikol s podporou projektu APVV-20-0336 Premeny spolocenstva Maďarov na Slovensku za posledných sto rokov, s osobitným dôrazom na ich každodennú kultúru.

- 1 Az irodalomjegyzék a témáról szóló, a kétéves kutatás eredményeit összegző kötet végén szerepel majd, mivel jelen tanulmány része a kötetnek, terjedelmi okokból eltekintettünk ennek közzétételétől.
- 2 Az 1968-as megszállás lokális emlékének kutatása a KultMinor támogatásával külső munkatársak (Baranyovics Borisz, Psenák Emese, Turcsányi Dániel) közreműködésével Dél-Szlovákia különböző pontjain (Párkányban, Bélán, Rozsnyón, Tiszacseryőn és Ágcseryőn) valósult meg 2018–2019-ben. A kutatásba az Ebeden készített 3 interjúval később Vataščin Péter, a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának etnológusa is bekapcsolódott, s mint a kutatás vezetője és résztvevőjeként e tanulmány szerzője is Rozsnyón és Rudnán, valamint Szilicén is gyűjtött, egy adatközlőt pedig Csucsomban keresett fel. A kutatást megelőző években alkalomszerűen már készített a témával kapcsolatban néhány beszélgetést Rudnán, s az idén, 2022-ben a rozsnyói Kardos Ferencsel is folytatott beszélgetést. Jelen tanulmány az említett kutatás eredményeit összegző, a közeljövőben, remélhetőleg 2023-ban megjelenő kötet egyik fejezete.

tően elhagyták az országot, úgy emlegették, hogy „amikor kimentek az oroszok”. Néhány adatközlő említette meg csupán, hogy nem csak oroszok voltak a megszállók, hanem más nemzetiségűek (más szovjet tagköztársaságok katonái) is voltak közöttük, azonban ők is szinte kizárólag csak oroszokat emlegettek.

Az említett, az 1968-as megszálláshoz kapcsolódó két rozsnyói történet különböző variánsait a rozsnyói és környékbeli adatközlők elmondása alapján mutatjuk be. Az egyik eset a megszállás napján, augusztus 21-én történt, egy tank által okozott halálos balesetet, amelynek áldozata Štefan Ciberaj gömörpolomai (veszverési – Gemerská Poloma) fiatalember volt. A másik eset a megszállást követően, augusztus 25-én a város Kras nevű szállodájánál történt lövöldözés volt. Mivel eddigi tudásunk szerint egyik esetről sem készült részletes és tényszerű pontos leírás (az akkori helyzetre tekintettel, ezen különösebben nem is csodálkozhatunk), így mi is csupán különféle mozaikokból tudjuk hozzávetőlegesen rekonstruálni, mi és miért is történt valójában. Ez elősorban a Kras Szállodánál megesett lövöldözésre vonatkozik. Nagyon értékes és fontos számunkra is az augusztus 21-i bevonulás egyes mozzanatait megörökítő valamivel több mint 5 perces felvétel, amelyet Jozef Lazor (1928–1985) rozsnyói operatőr készített. Az ő hagyatékából került ez a pótolhatatlan dokumentum a Rózsnyói Bányászati Múzeum tulajdonába, ahol a közelmúltban újra digitalizálták az anyagot. A filmet ezt követően a Bányászati Múzeum rendezvényén mutatták be első alkalommal a nagyközönségnek, a múzeum által az 1968-as megszállás 50. évfordulója alkalmából szervezett rendezvényen. A közönség soraiban voltak akkori szemtanúk is, akik megosztották a jelenlevőkkel, milyen emlékeik vannak a megszállással kapcsolatban. A múzeum a rendezvényt követően az *Inforoznava.sk* rozsnyói internetes portál számára néhány napra engedélyezte, hogy a felvételt köztegyék internetes oldalukon, ezáltal a nagyközönség számára is hozzáférhetővé vált. Ez a felvétel azonban az eredeti anyag kissé rövidített változata volt, ugyanis a múzeum azzal a feltétellel engedélyezte a közzétételét, hogy etikai okokból kimarad két rövid epizód a filmből. Ennek egyike a földön fekvő sebesült áldozatról, a Štefan Ciberajról készített képsor volt.<sup>3</sup>

3 Dnes sa našej redakcii konečne dostalo do rúk to, po čom sme „túžili“ predošlé 4 dni. Po vzájomnej dohode nám Banické múzeum v Rožňave zapožičalo kópiu filmového dokumentu Vojtecha Lazora, na ktorom sa nachádzajú zábery z 21. augusta 1968. Tento portál sa tak po štyridsiatich rokoch stal na nasledovné 3 dni jeho exkluzívnym sprostredkovateľom. V tento deň sa do mesta dostalo vojsko sovietskej armády, ako som už o tom písala v predchádzajúcich článkoch. Film, ktorý na našom portáli dnes uverejňujeme, obsahuje zábery občanov mesta Rožňava, ktorí po prvýkrát vidia tanky a vojakov vo svojej blízkosti a tiež pokusy ľudí o zastavenie vojska na Košickej ulici. Tieto malé hrdinstvá sú ale nepovšimnuté. Zábery sú v nízkej kvalite, keďže film bol vyvolávaný v kúpeľni. Banické múzeum nám povolilo zverejniť tento dokument pod podmienkami, medzi ktorými bola aj táto: „Z dokumentu je potrebné vynechať detailné zábery na tankom zabitého človeka a detailné zábery hádzuceho človeka s batohom.“ Preto sa film na portáli nachádza v skrátenej, „etickejšej“ verzii. S pod-

Bár az engedélyezett pár nap elteltével az Inforoznava.sk hírportál az oldalán olvasható közlemény szerint a Bányászati Múzeummal kötött szerződés alapján a megjelölt napon levette oldaláról a felvételt, azonban e hír ellenére a felvétel még ma is megtekinthető az interneten.<sup>4</sup>

Több, a szovjet megszállók 1968. augusztus 20-i rozsnói bevonulását megörökítő fényképfelvétel is készült, amelyek ugyancsak elérhetőek az interneten a különböző hírportálokon és más oldalakon is.<sup>5</sup> Ladislav Ujházy felvételeiből mi is közlünk néhányat e tanulmány illusztrációjaként.

---

porou odboru kultúry KSK a tiež Baníckeho múzea v Rožňave vám tak prinášame dokument z doby pre niekoho dávnej, pre iných nedávnej. Presne dnes je príležitosť na to, aby sme si pripomenuli tento úsek histórie nášho mesta a zároveň si zaspomínali, čím si naša krajina prešla.

Aktualizované: Video bolo v súlade s písomnými podmienkami Baníckeho múzea v Rožňave po uplynutí dohodnutej doby zverejnenia stiahnuté z portálu Inforoznava.sk. V prípade záujmu o zhladnutie dokumentu sa obráťte na dole uvedené kontakty múzea. Ďakujeme za pochopenie! (<https://www.inforoznava.sk/mame-jedinecny-dokument-z-roznavy-68/>)

(Magyar fordításban: Ma végre a szerkesztőségünk kezébe került, ami után az elmúlt négy nap során vágytunk. A rozsnói Bányászati Múzeummal kötött kölcsönös megegyezés alapján a múzeum kölcsönözte számunkra Vojtech Lazor filmdokumentumát, amelyen az 1968. augusztus 21-én készült felvételek láthatók. Ez a hírportál negyven év elteltével az elkövetkező 3 napban exkluzív közvetítőjévé vált ennek a felvételnek. Ahogyan azt már az előző cikkeinkben is leírtuk, ezen a napon jutott be a városba a szovjet hadsereg. A portálunkon közzétett film a rozsnói polgárokról készült felvételeket tartalmazza, akik első alkalommal látnak tankokat testközelből, valamint azok az emberek láthatók, akik megpróbálták a vonuló katonaság útját állni a Kassai úton. Ezek a kis hőstettek azonban nem vehetők észre. A felvételek gyenge minőségűek, mivel a filmet a fürdőszobában hívták elő. A Bányászati Múzeum feltételekhez kötötte ennek a dokumentumnak a közzétételét, amelyek között ez is szerepelt: „A dokumentumból ki kell hagyni a tank által megölt embert és a hátizsákos dobáló ember részletes felvételeit.” A portálon a film emiatt szerepel rövidített változatban. A Kassai Kerületi Önkormányzat Kulturális Osztálya, valamint a Rozsnyói Bányászati Múzeum támogatásával teszünk közzé tehát a valakik számára régi, valakik számára egy nem régi időszakról készült dokumentumot. Éppen most van rá alkalom, hogy felidézzük városunk történetének ezt a szakaszát, valamint felelevenítsük, min ment keresztül országunk.

Aktualizálva: A Rozsnyói Bányászati Múzeummal kötött írásbeli feltételekkel megegyezően a megszabott idő elteltével a videót eltávolítottuk az Inforoznava.sk portálról. Abban az esetben, ha meg szeretnék tekinteni a dokumentumot, forduljanak a múzeumhoz, az alább közzételt elérhetőségeken keresztül. Köszönjük a megértést!) <https://www.inforoznava.sk/mame-jedinecny-dokument-z-roznavy-68/>

- 4 Lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=q9Vg5K2gJJA> (utolsó letöltés 2022. május 10.)
- 5 Nagyon értékes dokumentum az a fényképsorozat, amelyet Ladislav Ujházy készített a bevonulás napján, s a fiának, Jaroslav Ujházynek köszönhetően – aki digitalizálta a felvételeket – ezek hozzáférhetővé váltak számunkra is. (Sajnos, a legtöbb esetben a különböző hírportálokon és internetes felületeken a fénykép készítőjének nevét nem tüntették fel. Mi ezeket a már digitalizált felvételeket Jaroslav Ujházytól kaptuk, s az ő engedélyével közöljük a tanulmány képanyagaként.)

Amint azt a fentiekben is megjegyeztük, kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy megvizsgáljuk, hogyan őrizte meg a lokális emlékezet ezeket az eseményeket, s milyen variánsok alakultak ki. Arra törekedtünk, hogy a tizenévesektől kezdve a legidősebb korosztály minél több képviselőjét megszólítsuk, hogy minél átfogóbb képet kapjunk az egyes variánsokról, így sokszor alkalomszerűen úgymond több adatközlőt is leszólítottunk az utca emberei közül, nőket és férfiakat egyaránt. A szlovák és magyar anyanyelvű adatközlőktől gyűjtött anyag arányaiban eléggé különbözik a magyar nyelvűek javára. Tartalmi szempontból nagyon eltérő szövegeket jegyeztünk le, az egyes variánsok sokszor ellentmondanak egymásnak, még a szemtanúkéi is. Ez egyebek közt azt is bizonyítja, hogy az emberi emlékezet mennyire megbízhatatlan, s milyen ingatag alapon állnak azok a néprajzi munkák, amelyek csak néhány adatközlő elmondása alapján születtek. Számunkra éppen ez volt a kutatás legnagyobb hozadéka, hogy a történetek széles skáláját sikerült felgyűjtenünk.

E kell mondanunk, hogy az adatközlők egy része nem szerette volna, ha a nevét közöljük, sőt olyanok is akadtak, akik – mivel személyesen ismertük őket – megtiltották, hogy a nevük szerepeljen, így csupán lakhelyük, életkoruk és nemük, valamint a gyűjtés idejének éve szerepel a szövegek alatt. Voltak olyan rozsnói személyek is, akik a nevüket sem árulták el, s az életkorukat is csak nagy nehezen voltak hajlandók közölni, de akadt olyan is, akik még azt sem, tehát ebben az esetben csak az illető neme és gyűjtés ideje szerepel az adott variánsnál. A felsoroltak miatt határozottunk úgy, hogy egyszerűsítjük az adatközlőkre történő utalást, csak két helyen tüntetjük fel a recens szöveg alatt nevet is, valamint olyan esetben, ha az adott személy egy hírportálnak nyilatkozott, s ott a neve is szerepelt.

## A két rozsnói történet

Mivel a két, címben szereplő rozsnói esemény közül időrendben a haláleset történt korábban, elsőként tehát ennek variánsait vesszük sorra.

### 1. A Štefan Cibera halálához kötődő történet variánsai

Az 1968-as megszállás napján Rozsnyón történt halálos kimenetelű baleset áldozata egy gömörpolomai háromgyerekes családapa, a 28 éves Štefan Cibera volt, aki az akkori Csehszlovák Autóbusz-közlekedési Vállalatnál<sup>6</sup> dolgozott diszpécserként. Az eset a Kassa irányból Rozsnyón áthaladó főút, a Kassai út mellett, a Rozsnyót átszelő Drážus-patak hídja közelében álló sarokház mellett történt. 1968-ban még nem létezett a várost napjainkban már elkerülő E-58-as számú főút, emiatt a forgalom a városon keresztül zajlott.

6 Československá autobusová doprava – ČSAD.

Amint már fentebb is említettük, a halálesettel kapcsolatos történetnek napjainkig számos, egymásnak ellentmondó variánsa maradt fenn. Részletes történeti források hiányában, a megszállás idején 23 éves friss diplomás szemtanú, a rozsnyói Kardos Ferenc<sup>7</sup> által elmondott történetet vesszük alapul, mivel a recens anyagban szereplő interjúk közül a Nemzeti Emlékezet Intézete oldalán szereplő kevéske információval, valamint más forrásokkal összevetve ezt tartjuk a tragédia leghitelesebb leírásnak, ezt tekintjük kiindulási alapnak. Emellett szól az is, hogy a Kassai úton egy a rozsnyói filmes által készített felvétel is a Kardos Ferenc által elmondottakat támasztja alá, miszerint a tragédia a Drázushoz közeli sarokháznál történt. Az alábbi szöveget ő mondta el nekünk 2022-ben:

*Nem emlékszek pontosan, délután mennyi lehetett az idő, de délután volt, egész biztos, amikor az a baleset történt. Ahogy mentek a Kassai úton, ott az egyik orosz kocsinak valami baja lehetett, mert megállt, és megállt a kocsioszlop is, mert javítani kellett valami azon a kocsin. Persze addig álltak az autók, úgyhogy akkor az emberek elébe mentek a kocsisornak, leültek az autók elé az útra és nem akartak elmenni, úgyhogy nem nagyon tudtak velük mit kezdeni. A kocsisor állt, legalább két órán keresztül. Mi mentünk ott végig és beszélgettünk az orosz katonákkal, annak idején mi elég jól beszéltünk oroszul. Beszélgettünk a katonákkal, de nem volt semmi ellenszenv, beszélgettünk velük és kérdeztük, hogy mit keresnek itt, de ők azt se tudták, hol vannak. Ez az igazság. Ahogy ott állt a kocsisor, mindenhol kialakultak ilyen beszélgető csoportok az orosz katonák és az itteniek között egész végig ott a Kassai úton. Még az is megtörtént, hogy azok, akik ott laktak azokban a házakban a Kassai út mellett, sajnálták szegény katonákat, hoztak nekik enni, meg teát hoztak nekik inni. És állt ott a kocsisor legalább két órát, s akkor megfordult a helikopter, ami ott körözött felettünk végig, akkor már világos volt, hogy valami történni fog.*

*Ott jóval följebb a kocsisor elejétől (cseh autók voltak végig), ott fent a Kassai úton, volt 3 tank. És akkor, ahogy ott beszélgettünk, egyszer csak a tankok begyűjtötták a motorokat és elindultak. El tudtak menni a kocsisor mellett, mert abban az időben meg lehetett oldani ott fent a Kassai úton, akkor az a rész ott másképp nézett ki. Az autók felakadtak volna, nem tudtak volna átmenni, de a tankok le tudtak menni, lecsúsztak ott a fűvön a Jólétszi útra, és ott aztán a három tank jött lefelé, párhuzamosan az autókkal, mert ez az utca párhuzamos a Kassai úttal. És az emberek, ahogy nézték, nem tudták, hogy megállnak-e majd vagy nem, azok a tankok haladtak egyre lefele ott azon az úton. Ahol Ciberajjal történt az eset, az a hely ott lent volt, egészen a Drázus partjánál, a hídnál. Közvetlen a patakparton volt egy sarokház, s ott kötődött össze a Jólétszi utca meg a Kassai út. És ahogy az első tank jött, egyenesen lefele, ott a sarokháznál neki fordulni kellett, hogy rá tudjon menni a Kassai útra, rámelessen a hídra. Először Ciberaj is ott állt a többiekkel a tank előtt, hogy álljon meg, meg akarták állítani, többen is voltak ott akkor, de ahogy látták, hogy a tank nem áll meg, akkor elugrált mindenki. Ciberaj is elugrott a tank elől és hozzáállt a ház sarkához, de ahogy a tank fordult, a lánctalpával hozzányom-*

---

7 Akkor fejezte be tanulmányait a Nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán.

ta őt a ház sarkához, a falhoz. Odanyomta, de persze a tank, az ment tovább. Ez egy szerencsétlen, véletlen dolog volt, ezt senki nem akarta szándékosan, de Ciberaj pont rossz helyen állt, hát teljesen szétronyta a tank a derekától lefelé, nem lehetett segíteni rajta, nagyon szét volt roncsolva... Én úgy 10-15 méterre lehettem attól a helytől, ahol megtörtént ez a baleset, csak úgy messzebről láttam, mert ott akkor nagy tömeg volt.

És a tankok mentek tovább, és elérték az első kocsihoz, ami után állt az egész kocsisor, amit megállított a tömeg a kezdet kezdetén. És akkor a tankok beálltak a kocsisor elejére, elindították a sort. Mert persze mindenki elment, ahogy látták, hogy a tankok nem állnak meg, mindenki félreállt.

Amikor kijött a mentő, Ciberaj még nem volt halott, elvitték őt, de már nem tudtak segíteni, mert tisztára szétroncsolta őt deréktól lefelé az a tank.

Ahogy aztán megindult a kocsisor előre rendes tempóval, elől a tankokkal, akkor aztán az emberek elkezdtek dobálni őket mindenfélével, amit találtak: kövekkel, meg mindent, amit találtak, dobálták feljűk. Láttam azt is, hogy az orosz katonának szétverték az ablakot a kocsin, meg sebesülés is volt.

Aztán amikor dobálták őket kövekkel, meg egybekkel, akkor az oroszok lőttek a levegőbe, hogy megfélemlítsék őket, megijesszék az embereket, hogy hagyják abba. Még egy fiú megsérült akkor, mert gellert kapott a golyó, amit kilőttek, emlékszek.<sup>8</sup>

### 1. kép. Štefan Ciberaj fényképe és síremléke Polomán (Gemerská Poloma)



Forrás: [https://www.21august1968.sk/data\\_august68/obete/obete-augusta-68.pdf](https://www.21august1968.sk/data_august68/obete/obete-augusta-68.pdf)

2008-ban, Štefan Ciberaj lánya édesapja halálának 40. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen az egyik hírportál kérdésére a tragédiával kapcsolatban elmondta, hogy a tank nem szándékosan nyomta édesapját a falhoz, véletlen balesetről volt szó, s szerinte nem állta el a többiekkel a tank útját:

*Apám nem állta el a tank útját. Munkából tartott hazafelé, s egyszerűen rossz időben volt rossz helyen. A páncélos fordulás közben nem láthatta őt. Ez egy szerencsétlen véletlen volt. Később aztán bizonyos „fontos” emberek politikai cselekedetet csináltak belőle, és*

*megnehezítették az életünket. Én akkor csak 2 éves voltam, és csak most tudatosítom, hogy milyen vérfürdő lehetett.<sup>9</sup>*

A recens anyagban a halálesethez kapcsolósó történetek variánsai elsősorban e két fő motívumban térnek el leginkább egymástól:

- I. A konvoj leállításának/leállításának okai és körülményei
- II. Štefan Ciberaj halálának körülményei

I. A konvoj leállításának/leállításának okai és körülményei – variánsok

- I/1. A konvojnak az egyik meghibásodott autó miatt kellett megállnia
- I/2. Egy elromlott tank miatt kellett megállnia
- I/3. A konvojt a tankok elé álló tömeg állította meg
- I/4. Az autók elé álló személyek tartóztatták fel
- I/5. A tank elé fekvő fiatalok állították meg
- I/6. A Kras pincére, amikor a konvoj elé feküdt egy csehszlovák zászlóra
- I/7. A helyi pártszervezet elnöke akarta megállítani, de halálra gázolták (csupán egy újságíró cikkében előforduló variáns)

II. A Štefan Ciberaj halála körülményeiről szóló történetek variánsai

- II/1. A tank szándékosan nyomta a ház falának
- II/2. A tank véletlenül nyomta a ház falának
- II/3. A tank a konvoj előtt, az országúton gázolta el szándékosan
- II/4. Ciberaj részeg volt, emiatt került a tank alá az országúton

A halálos áldozatra utaló történet fent említett egyetlen változata a Csemadok képes hetilapjában, a *Hétben* jelent meg, szerzője a lap munkatársa volt, aki szeptember elején járt kollégájával Rozsnyón. E történet szerint az áldozat a helyi pártbizottság elnöke volt, aki üdvözölni akarta a bevonuló oroszokat, de azok nem álltak meg, hanem halálra gázolták őt.

9 *Môj otec sa nepostavil tanku do cesty. Vracal sa z práce domov a bol jednoducho v nesprávnom čase na nesprávnom mieste. Tankista sa otáčal a nemohol ho vidieť. Bola to nešťastná náhoda. Z nej potom niektorí "dôležití" ľudia urobili politickú zápletku a komplikovali nám život. Ja som mala vtedy len 2 roky, no až teraz mi dochádza, aký to musel byť masaker.* <https://www.inforoznava.sk/odhalia-pamatnu-tabulu/> (utolsó letöltés: 2020. augusztus 2.) Štefan Ciberaj lányának az indoklása, miszerint édesapja éppen hazafelé tartott, azért nem állja meg a helyét, mert a buszmegálló nem azon a helyen volt, és nem is abban az irányban kellett volna mennie a megálló felé, tehát feltételezhetjük, hogy szándékosan ment ő is a Kassai útra, hogy megnézze, mi történhet ott, s így sodorhatták magukkal őt is az események.

## 2. kép. Štefan Ciberaj és 1968-as emlékműve Rozsnyón (A szerző felv.)



## A tragédia helyszínéről

A megszállás idején a Kassai út mindkét oldalán különféle épületek, elsősorban lakóházak sorakoztak. Ezeket a régebbi épületeket azonban az 1970–80-as városrendezés során lebontották. Az egykori Kassai út, ahogyan az 1968-ban kinézett, mára szinte a felismerhetetlenségig megváltozott.

Értelemszerűen nem áll az a sarokház sem, amelynél akkor a tragédia történt, az utókor emiatt csak hozzávetőlegesen tudja meghatározni a helyet, csupán az idősebb korosztályhoz tartozó adatközlők emlékeznek, hol állt pontosan. A tragédia helyszínén hosszú ideig semmi sem utalt Štefan Ciberaj halálára. A kommunista rezsim alatt elképzelhetetlen is lett volna egy emlékjel állítása. Néhány adatközlő elmondása szerint előfordult, hogy a helyszínen gyertya égett az évforduló napján, vagy annak környékén. Egyik adatközlő elmondta, hogy néha virágot is lehetett látni azon a helyen, de ez még a sarokház lebontása előtti években fordult elő inkább, s azt is hallotta valakitől, miszerint „az estébákok igen figyelték azt a helyet”.<sup>10</sup>

Štefan Ciberaj emlékére csupán a megszállás 41. évfordulóján, 2009-ben állított közösen emlékművet Rozsnyó város és a rozsnyói Rotary Klub. A kis emlékmű az 1968-as bevonulás többi áldozatának is emléket állít egyben. Az emléktáblát tartalmazó nagyobb csiszolatlan kődarabot a Kassai út mellett helyezték el. Az alábbi felirat olvasható rajta:

<sup>10</sup> A titkosrendőrség tagjait nevezték „estébákoknak”, a szót az szlovák ŠtB [Štátna bezpečnosť] rövidítésből képezték, ami tulajdonképpen a csehszlovák Állambiztonsági Szolgálat szlovák neve.

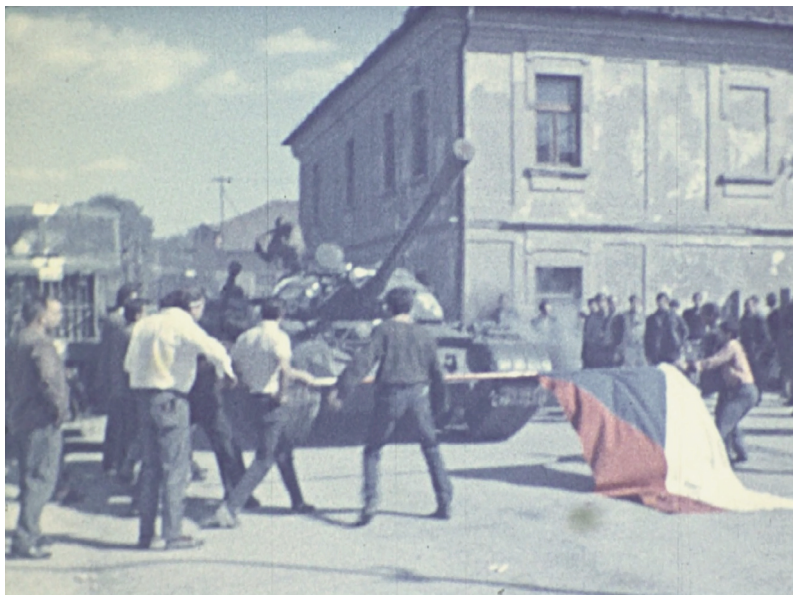
NA TOMTO MIESTE  
BOL DŇA 21.8.1968 USMRTENÝ TANKOM  
SPOJENECKÝCH VOJSK VARŠAVSKEJ ZMLUVY  
28-ROČNÝ ŠTEFAN CIBERAJ  
Z GEMERSKEJ POLOMY

VENOVANÉ OBETIAM AUGUSTOVÝCH UDALOSTÍ R. 1968

MESTO ROŽŇAVA  
ROTARY CLUB ROŽŇAVA<sup>11</sup>

Az emlékkő nem pontosan azon a helyen áll, ahogy a halálos baleset történt, hanem pár méterrel távolabb, mivel ez volt a legmegfelelőbb hely, ahol elhelyezhették. Az utókor számára az vált evidenssé, hogy a haláleset ott történt, ahol most az emlékkő áll. Az eseményről szóló sajtótudósításokban szereplő fényképek tanúsága szerint az emlékjel felavatásán a 41. évfordulón alkalmával kevesen vettek részt 2009-ben. Az adatközlők egy része ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy ha korábban, röviddel az 1989-es rendszerváltás után készült volna az emlékmű, sokkal többen elmentek volna annak felavatására.

3. kép. A csehszlovák zászló a konvoj előtt 1968. augusztus 21-én. Pillanatfelvétel az 1968-ban készült dokumentumfilmből (A Rozsnyói Bányászati Múzeum tulajdonából)



11 Magyarul: Ezen a helyen ölte meg a Varsói Szerződés hadseregének tankja 1968. 8. 21-én a 28 éves polomai Štefan Ciberajt. Az 1968-as augusztusi események áldozatainak. Rozsnyó város, Rotary Club, Rozsnyó

## Mutatvány a történet különféle variánsaiból

*Amikor bejöttek az oroszok, hívtak bennünket azonnal, hogy menjünk be a pártbizottságra, merthogy megszállták Szlovákiát, az repülők már szálltak a levegőben. Amikor reggel bementem Rozsnyóra, már vonultak az oroszok a Kassai úton, de a fiatalság meg akarta akadályozni, hogy tovább haladhassanak. A tank elé álltak, kordont csináltak zászlókkal, meg minden, nem engedték őket tovább. Mert közben elromlott a tank, és leállították, leállt az egész menet is mögötte, úgyhogy felsorakoztak végig, a Kassai út tele volt tankokkal, mert nem mehetek, éppen az út közepén romlott el. Ott állt, ott javították a szerelőket, és amikor már megjavították, amikor próbálták ki, akkor tett egy fordulatot, és a tanknak a hátulja odanyomta őt a falhoz, mert ott állt ez a fiú, Ciberajnak hívták, a fal mellett, rögtön összeesett.*

*Lefeküdtek a tankok elé, hogy azok ne tudjanak fordulni, hatalmas kolóna<sup>12</sup> alakult ki. Én is ott voltam, láttam, hogy jönnek a pártbizottságról is tárgyalni, meg a tisztek is próbálták meggyőzni a fiatalokat, hogy álljanak fel, de azok nem voltak hajlandók, úgyhogy a katonák aztán a levegőbe lőttek, akkor mindenki szétszaladt, aki ott volt.*

*Amikor szétment a nép, akkor kaptak parancsot, hogy induljanak, és a meghibásodott tank, amit megjavítottak, csinált egy kört. És pont ott állt Ciberaj, és a tank széle odanyomta a falhoz.*

(Szöllős Sándor, egykori Csemadok j b titkár, Szöllős Sándor, Csucsom, 89 éves, 2018)

*[...] a ruszkiak miatt meghalt egy fiú is, halotam, hogy nekiment a tank. Csak ott állt a fal melet valahol, oszt mégis agyon nyomták. Enyit tudok, nem halotam többet, de hogy a ruszkiak vótak a hibásak, az biztos, mert direkt nekimentek otan, azér, hogy mindenki menyen már előlük, mer nem engeték őket tovább, megállították a tankot, oszt ezér boszúból ölték meg azt az embert.*

(35 éves nő, Rozsnyó, 2018)

*Halotam bizony! Halotam, hogy az orosz tank elütötte azt az embert akor. És most, hogy már van az az emlékmű is, ott is olvastam, hogy mi történt. Másokal együt odaállt a tank elé, megállították az oroszokat, azok hiába próbálták rábeszélni őket, hogy engedjék őket tovább, ők nem mozdultak el onan. Oszt akor megindultak, oszt elütötték. Nekiment a tank, oszt rögtön meghalt az az ember. Polomáról vót, még fiatal vót... Azt is mondták, hogy már nem is keletet vóna bevinni őtet a kórházba, mert rögtön meghalt. A tank az igen erős, ha az neki-megy valakinek, akor anak nincs esélye. Ot a Kasai úton van az emlékmű is, ot ahol, meghal... Most állították neki csak nemrégén, mert valami évfordulója vót, meg ünepség is.*

(39 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

*Igen, valaki otan ot fent a Kasai útnál ot meghalt akor, mikor 68-ba begyöttek! Egy polomai ember halt meg otan. De nem keletet vóna, hogy meghaljon, de hát akor ot a fiatalok nem vótak észnél, meg lehet, hogy mások se! Észnél keletet vóna leni, akor nem lett vóna*

12 Kocsisor.

baj! Ne haragúgyon, de nem mondom be a nevemet, nem akarok magamnak haragoso-  
kat, mer én biztos nem azt fogom magának mondani, amit maga gondol eről, vagy  
mások... Ez politika, azal vigyázni kel még máma is, mer sose nem lehet tudni, mikor  
miből lesz baja az embernek. Én megmondom magának, én nagyon elítélem azt az egé-  
szet, az egész cirkuszt, amit csináltak akkor egyesek ot az oroszokkal. No jó, megmondom  
mégis a nevemet, de, meg szívesen elmondok mindent, amit tudok, de ne írja oda a neve-  
met sehova se. Ezt ígérje meg nekem, hogy a nevem nem lesz kiírva sehó!

No hát akkor folytatom... Ot történt, ot a Kasai úton, de it lent, ahol a híd is van, mer  
akor otan házak vótak, de már mind le vannak bontva, most már egész más otan min-  
den. Oda, az egyik háznak nyomta ötet, azt a szegény polomait oda a tank. Apámtól halo-  
tam, később is beszélte, én hatvannyócba még kicsi vótam. Beszélte nekem apám is,  
meg másoktól is halotam ezt-azt, hogy hogy is vót akkor hatvannyócba, mikor begyötek.  
Akor nem is tuták, hogy mi akar ez leni minek gyötek be ide, mér száltak meg minket,  
mert hát megszállás, vót, tugyuk, semiféle segítég, nem keletet iten senkinek segíteni.  
Oszt it is maratak jó sokáig a mi nyakunkon. De most aról nem beszélek, hogy vót ez akkor  
hatvannyócba, miért száltak meg minket, meg satöbi, ezeket nem mondom, mer maga  
azt biztos joban tugya, meg sok mindenhol, töb mindent lehet eről olvasni. Magyarul is  
meg szlovákul is. Akor nem gondolta senki, hogy enyi ideig lesznek iten. Amikor begyötek,  
akor vótak mindenhol tiltakozások, meg sokan vótak, akik feleslegesen ugráltak akkor,  
hogy így meg úgy... It Rozsnyón is vótak ilyenek, hogy majd ök nem engedik begyöni  
Rozsnyóra az oroszokat! Hogy ök megakadályozák, hogy tovább gyöjenek a tankok meg a  
mindenféle autók, oszt azért áltak oda, a tankok elébe áltak. De hát mit gondoltak akkor,  
hogy majd ök megállítsák? Mer gondolták, hogy ök, a nagy hősök majd megállítsák őket  
ot a Kasai úton akkor. No persze, mer csak úgy meg lehet vóna őket állítani. Már akkor meg  
vót szállva az ország, semit se lehetet akkor már csinálni. Már eldöntöték az orosz fejesek,  
hogy be kel Csehszlovákiába jöni. Én megmondom, ez biztos nem tecik magának, hogy  
én eztet elítélem! Minek keletet hősöködni, cirkuszolni ot feleslegesen? Oszt aból let a baj,  
azér keletet anak az embernek is meghalni. Most is élhetne! Valakik ki akartak tűni szer-  
rintem, azér csinálták, mer hogy most ök majd megállítsák az oroszokat. Ha akartak vóna,  
átmentek vóna rajtok, mind a pinty, de nem akartak, de oszt hiába monták, hogy menyek-  
nek el onad, nem mentek az istenek se! No oszt akkor lötek a levegőbe. Nem az emberek-  
be! Ez olyan figyelmeztető lövés vót, hogy figyelmeztésük őket, hogy menyenek már el  
onon. Előveték a pisztolyt, mer hát tovább keletet meni. No oszt a lövésektől jól megjíetek,  
mingyár nem vótak olyan nagy legények, akkor mingyár elszalatak a nagy hősök, huj, huj!  
Én azt mondom, ezek csak olyan provokálások vótak, nem gondolkoztak előre, mer akkor  
nem csináltak vóna ilyesmit. Miatok halt meg az a fú is, az a polomai. Állítólag munkából  
gyöt épen, oszt megált báméskodni ot a Kasai úton a töbiekel, mert akkor ot az út melet,  
de nem csak a Kasai úton, mindenhol, egészen végig a Krasig meg még lejeb is mind a  
két ódalon ot ált a sok ember, oszt bámult. Látam olyan fényképeket, amiket akkor csinál-  
tak, azokon is lehet látni, hogy ot ált a nép mindenhol, sok ember ált ot, oszt bámésko-  
tak. Oszt az egészre ő fizetet rá [a polomai fiatalember], az életébe került, várhaták őt  
othon! Szegény családja! Mert már vót neki családja is, gyereke is vót. Nem gondolta, biz-  
tos, hogy baj lehet belőle ha ő is megál ot báméskodni, hogy már soha többet nem megy  
haza... Az a tank hogy fordult valamere kor, de nem az egész tank, ha csak az a felső rész,  
az körbe tudot mozogni, fordulni tudot, úgy, hogy a másik része, az a lánctalpas talán ált  
is. Az a felsőcsöves rész tudot fordulni. No oszt azt valamiér elfordították akkor, mer már

biztos meni akartak, de ot ódalra keletet neki meni egy csöpet, oszt akkor kapta el a polomai embert. Családos ember vót, felesége meg gyereke is vót már akkor, de nem vót még öreg, fiatal vót még akkor. Oszt ez a tank a fenti részével, hogy odanyomta valahogy a falhoz, mert épen olyan helyen, a legroszab helyen ált. De nem tuták azok az oroszok, akik bene vótak a tankba, nem láták, hogy valaki van otan, vagy mi, nem akarták biztos megölni, de oszt hát mégis odanyomódot, már nem tudot elugrani onan szegény. Ha nem állították vóna meg előtte azt a tankot a többiek, nem halt vóna meg ez az ember! Hát keletet ezt csinálni? Miért keletet ezt csinálni, tankokat állítgatni?! Beviték ötet még a kórházba, mert oszt gyöt a szanitka,<sup>13</sup> de hogy már előre lehetet tudni, lehetet tudni, hogy meghal, mert hogy teljesen odanyomta falhoz, úgy odanyomta, hogy öszetörtek a csontok is, meg a lába is hogy leszakát. Amikor egy olyan marha nagy monstrum, ha odanyom valakit a falhoz, lehet tudni, hogy anak nem lehet jó vége sehogy se... Egészen csupa vér vót, meg nem is vót magánál oszt gyöt a szanitka, de már tuták, it már igen nagy a baj, nem tudnak már semit csinálni, nem tuggyák ötet megmenteni, láták hogy igen nagy a baj, hogy meg fog halni. No oszt akkor már elprestolt<sup>14</sup> a sok nép. Meg mondom, lőtek is a levegőbe, mer már biztos elégük vót már a cirkuszból, meg ugye augusztus vót, akkor nagy melegék vótak, elképzélheti, milyen vót azokba az autókba meg tankokba ülni! Igen buta a nép, én mondom magának! Keresik egyesek a bajt, oszt más isza meg a levét, másnak csinálnak bajt. A cirkuszkodók akkor is megúszták, más halt meg miatok. A sok nyikhaj gondolhata vóna, nem gyöt rá, hogy hiába csinálnak akarmit, az oroszok, sokal erősebek! Ot vót a sok tank meg minden... Hát ere vót jó a hősködés, a cirkuszkodás, hogy más ártatlan haljon meg, én ezt igen elítélem! Én mást ere nem tudok mondani, elítélem őket, azokat a nyikhajokat! Mer hogy ők megmutasák az oroszoknak! Hát megmutaták! Én meg is montam utána is meg most is megmondom mindenkinek, nem keletet vóna ezt ot csinálni! Nem tecik egyeseknek, ha ezt mondom, de én ezt mondom, mer így gondolom, töben is vannak, nem csak én, akik így gondolják. Csak nem mongyák, mer nemigen lehet ezt mondani mostanába! De most sokak azt mongyák, ezek mind hősök, mer akkor elenáltak. Mondhatom, szépen elenáltak... Meg is halt az a polomai, pedig vótak gyerekei is. Azér tudom ezeket, mer apám elmonta, meg mindig érdeklőtem, hogy s mint vót. A legtöbbet apu mondott, ő már nem él, de mások is beszéltek ezeket, hogy hogy s mint vót akkor it Rozsnyón... Hát ezektől tudom, azér tudom ezeket most magának is elbeszélni.

Biztos látá maga is az emlékműt, olyan követ állítottak a polomai embernek, ara pontosan oda van írva, hogy ki halt meg ot, igaz, csak szlovákul írták fel, de hát a magyarok is értik, mert mindenki tud szlovákul, tanultak szlovákul iskolába a magyarok is. De azér magyarul is kiírhaták vóna, ha magyarok is laknak iten.

Ez egy szép dolog, hogy állítottak neki egy emléket... Én igen sajnálom azt az embert, meg a családját is! Biztos azok is it vótak a hozzátartozók, mikor felállították ezt az emléket. Biztos meghívták őket azok, akik állították az emléket, mert hát így illet vóna, lehet hogy még a felesége is él, de lehet, hogy már igen öreg, de már meg is halhatot. Olvastam a cikket amit írtak, hogy it vót a lánya is, de az anyjukat nem említették, akkor lehet is, hogy

13 Mentőautó.

14 Elment, elfutott.

már nem él, vagy beteg is lehet már, oszt azér nem tudot eljöni. De én ezt nem tudom, csak így gondolom...

(67 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

Nekem mesélte apu, elmonta, hogy pontosan hogy vót ez akkor. Hogy otan a Kasai úton, otan valahol, ahol most a Billa<sup>15</sup> van, de atól idéb halt meg, ahol az a ház vót. Maga is megnézheti ot van egy emlékmű is, neki csinálták. Még fiatal vót, már dolgozot valahol it Rozsnyón, de polomai vót, nem rozsnjai. Osztan ő is ot vót másokal akkor mikor begyötek, ot vót a Kasai úton, oszt töben is vótak, akik nem engeték tovább az oroszokat, akik ot, a Kasai úton gyötek. Akor mindenki a városon keresztül ment, minden autó, ami Pozsonyba vagy Berzétére, vagy Rimaszombatba akart meni, más út nem vót akkor csak ez. Azt a másik utat csak később csinálták, most már ara menek az autók, nem kel begyöni a városba.

Oszt, hogy valami történt, hogy valami miat a tank odéb akart meni, vagy mi, oszt ez a fiatalember ot ált egy ház melet, vagy hol, oszt ő hogy nem is csinált semit, csak ot ált akkor, oszt az a tank nekiment oszt szétroncsolta őket. Apu azt monta nekem mikor beszélte, hogy igen szörnyű vót, de ő akkor nem vót ot, neki is mások monták, akik láták, mert olyanok monták neki, akik ot vótak akkor, oszt saját szemmel láták. Hogy igen borzalmas vót, úgy monták apámnak. Gyöt oszt a szanitka is, de hát meghalt rögtön atól a tanktól, már nem tudot elszaladni. Hogy nem akaratal vót, azt monták, a tankista nem ment vóna neki, ha lása. A tankból nem láták az inast, mer a tankból nem is látnak ki rendesen, oszt nem lehetet látni, az autóból, aból láták vóna. Meg nagy krava!<sup>16</sup> vót ot akkor, dobálták is valamivel az oroszokat meg kiabáltak, hogy mindek gyönek ide, menyenek vissza oda, ahonan gyötek. Damó,<sup>17</sup> hogy ezt kiabáltak nekik. Oszt vótak utána olyanok, akik beszéltek, hogy a tank direkt nekiment, mert hogy nem keletet vóna pont oda. De mongyák, hogy ez nem igaz, eztet csak kitanálták, mert az oroszok elen akarták hecelni a népet, vagy mi. Azt is monták, az oroszok el vótak bolondítva valami foradalomal. Hogy azt hazuták, hogy azért kel ide gyöni, mer foradalom van. Eztet az újságban olvatom. Amikor oszt it vótak, akkor gyötek rá, hogy iten semmilyen foradalom nincsen, meg háború sincsen, nincsen semi olyan, amit montak nekik. Ez politika vót. Az orosz fejések félték, hogy nem lesz it szocializmus, mert nagy mozgások vótak akkor a politikába, oszt Brezsnyev intézkedet: be kel gyöni Csehszlovákiába, ez vót a parancs. A katonának meg muszaj vót gyöni, teljesíteni a parancsot, mer ha nem, akkor még agyon is lőhetik. Hát oszt gyötek.

It oszt dobálták őket, amere gyötek keresztül, a rozsnjaiak is dobálkoztak, mindent kiabáltak rájuk, a tankok elé áltak, vót akkor it mindenféle. Hát oszt az a szegény fiú, az ot marat, ő ita meg a levét, ő halt meg szegény. Én igen sajnálom ötet, meg hogy már családjá is vót akkor, már gyerekei is vótak. Árván maratak szegények az anyjukal. Nem szeretem vóna a helyébe leni akkor. Én nem szeretem soha az oroszokat, marathatak vóna ot

15 A Billa nevű szupermarketről van szó, amelyet azóta lebontottak. Az épület eredetileg a Jednota Fogyasztási Szövetkezet számára épült, a Billa a rendszerváltást követően került az épület földszintjére.

16 Fefordulás.

17 Haza!

*Oroszba, de nekik mindenbe bele kel dugni az orokat, oszt hát ez let belőle, hogy elütö-  
ték, oszt meghalt.*

(55 éves nő, Rozsnyó, 2019)

4. kép. A Kassai úttal párhuzamosan lefelé haladó első tank, amely Ciberaj halálát okozta 1968. augusztus 21-én (Ladislav Ujházy felvétele)



*Én csak most tutam meg, hogy Rozsnyón meghalt valaki 68-ba, akkor tutam meg, amikor felállították azt a követ, azt az emlékműt. Hogy ott, ahol ez a kő van, ott a tank megölt egy embert, mikor begyőtek. Azért halt meg, mert hogy a tank elé állt, oszt nem akart onad elmeni. De mér kelet eztet csinálni?! Minek keletet neki hősködni otan! Úgy is ők vótak az erősebek. Nem kelet vóna odameni akkor... Meg oszt az oroszoknak úgyis ki kelet meni később, nem maratak it örökre!*

(29 éves nő, Rozsnyó, 2018)

*A ruszók miat meghalt valaki, azt halotam, egy fiú, mert átment rajta a tank az úton, oszt tisztára szétlapította őt. Nem tudom, hogy vót pontosan, de azt is halotam, hogy nem csak a ruszók vótak a hibásak bene, mert hogy az az ember is részeg vót. Én ezt csak úgy halotam, valaki ecer beszélte nekem, de már régeben vót, nem emlékszek mindenre. Én akkor még nem éltem.*

(35 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

[...] *Jaj, hát én nem éltem még akkor! Csak azokat tudom elmondani magának, amit halotam, csak úgy valakitől, akik beszéltek. Akor az oroszok rámentek valakire a tankal, azt halotam, hogy azér van ot az a kő is otan a Billánál, amit mondot. Még nem is olvastam el, mer nemígen szoktam ara meni, hogy mi is vót pontosan, még nem vót időm ara meni, de majd megnézem oszt elolvasom, hogy mi van rajta. Az orosz tankok miat halt meg valaki, azt tudom, beszéltek, ez akor vót talán, mikor begyötek. A tank nekiment otan anak az embernek, oszt az mingyár meg is halt. Biztos tanál valakiket, akik elmongyák magának az egészet, mer mondom, nem olvastam még el a követ, hogy mi van ráírva. Ha éltem vóna akor, akor most töbet tudnák mondani magának eről. Én nem éltem még, én nem halotam semit othon se, nem emlékszek, hogy beszélt vóna anyu meg apu valamit ezekről.*

(41 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

*Nem Ciberaj akarta meglítani a konvojt, ezt mindenki roszul tudja. Az egyik pincér volt a Krasból. Nála vót a csehszlovák zászló is, azt monták, hogy a Krasból hozta magával. Ara feküdt le, oszt miata nem tudot tovább halani az egész konvoj. Rajta van a filmen is, rendesen lehet látni azt a zászlót, de akor már nem feküdt rajta, csak tartota, meg oszt lengete a tankok elé, de oszt a egyik tank alá került, és minden jármű átment utána rajta.*

(70 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

*Akor még ígen kicsi vótam, ide jártam akor iskolába a faluba, nem Rozsnyóra, oda csak később mentem, a Zlatára<sup>18</sup> jártam. Nem is, csak ovodás vótam még akkor! Oszt lehet, hogy akor beszéltek róla akor othon, vagy később is, de én már nem emlékszek, egy gyerek az nemígen törődöt ilyenekel, amikor nagyob vótam, akor se érdekelt. Csak oszt mostan látam ot Rozsnyón aztat pomnyíkot,<sup>19</sup> oszt onad tudom, hogy ráment a tank ara az embere. Régeben nem tutam eről semit.*

(56 éves férfi, Rudna, 2018)

[...] *megölt az orosz tank valakit, halotam, meg oszt inkább onad tudom, hogy elolvastam. Mer van egy olyan emlék, olyan pomnyík otan a buszmeigáló fele, oszt azon olvastuk a haveral mer ő közel lakik, tőle gyötünk akor, onad tudom, hogy mi vót akkor, hogy akor otan meghalt az az ember, akinek állították. Egy polomai ember vót, fiatalab mind én, ot halt meg az oroszokér. Csak azóta tudom aztat is, hogy vótak it Rozsnyón oroszok, meg mit csináltak akor iten. Fiatal vót még, de nincs kép rajta, csak hogy mért halt meg akor otan.*

(31 éves férfi, Rudna, 2018)

*Most már emlékmű is van, ahol a Bila van mostan. Én akor nem vótam ot, mikor begyötek, nem látam, de töb mindent is halotam. Mondtak olyat is, hogy a tank alá feküt az az ember, de oszt egy ember, egy ismerős, aki akor ot vót, monta, hogy nem igaz. Mert ő nem feküt a tank elé, csak ot ált ódalt valahol töbekel, mert sokan vótak akor ot, amikor*

18 Az Arany utcai alapiskolába.

19 Emlékművet.

oszt a tank nekiment. Oszt monta az az ismerős nekem, hogy nem is láták őtet, nem láták a tankból, meg nem akarták őtet elütni, de nem láták. Oszt elindulhatak, mert nem lehet látni őtet, amikor fordult. Azért halt meg, de ő nem ált a tankok elé. Előtte töben is odaáltak akkor, mer nem akarták, hogy begyöjőnek, hogy ne menyen be tovább ide Rozsnyóra semmiféle tank. A Kasai úton, otan történt minden, ot álltगतák az emberek az oroszokat. Ot a Drázusnál vót ez, tele vót emberekkel ot minden. De nem rosznyai vót az az ember, aki meghalt. Ő csak haza akart meni épen, mert nem rosznyai vót, polomai vót, de iten Rozsnyón dolgozot. Oszt már nem tudot hazameni, mer megölte az a tank. Akor oszt a nép még joban felázadt, hogy meghalt, hogy csupa vér vót, ot feküt, oszt gyöt a szanitka, vite máris a kórházba, de már meghalt közbe a szanitkába. Ha nem győnek be akor az oroszok, akor még élhetet vóna, szépen megőregedet vóna mind én vagy mások. De hát neki se keletet vóna odameni, joban keletet vóna vigyázni, ment vóna inkább rögtön haza, nem báméskodni keletet vóna.

(72 éves nő, Rozsnyó, 2019)

A rudnai iskolába jártam még akkor, nem jártam akkor Rozsnyóra, én nem láthatam. Ha beszéltek is ilyenekről, hogy meghalt valaki a tanktól, gyerek vótam, biztos nem érdekelt, a gyereket nem érdekelte a politika. Ecer oszt, pár éve emlegete valaki, mikor a tévébe is vótak olyan emlékezések, meg filmeket is mutatak, akkor beszélte nekem a haverom, hogy Rozsnyón is agyonnyomot a ruszki tank egy embert, nem csak Prágába meg más helyeken. Ez a rosznyai ember is meghalt akkor, ot fent a Kasai úton valahol, nem is tudom pontosan. Enyit tudok róla. De már elmentek régen, akkor még nem is vótam nős, mikor ki keletet nekik meni inen. Nem is akartak meni, mert Amerika vót ez nekik iten. Most már biztos senkit se érdekel 68, senki se törődik ezel, mindenkinek elég baja van. Hogy meg tугyon élni a mai világba, azal törődnek, az a fontos, nem az oroszok. Ami vót, vót, de már régen vót. Meg most győnek ezek a migránsfélék, ezek a migrantok, megmondom őszintén, azokal nagyob baj lesz, mind a ruszki ruszki. Győnek, mind a sáskák, meg nem is olyn fajták, mind amilyenek mink vagyunk! A tévébe is tátni, mindig mutasák, hogy csak győnek folyton. A magyar tévébe töbet mutatnak, a szlovákba sokal kevesebet. Biztos látad te is a tévébe. Miatok lesznek majd iten a bajok! Ezekel kel most törödeni, nem az oroszokal! Azok bent vótak a kaszárnyába, de ezeket nem lehet bezárni, Az oroszok egy helyen vótak minden a kaszárnyákba.

(57 éves férfi, Rudna, 2018)

Én akkor még nem éltem, de emlékszek, apu mindig szita a ruszkiakat, szita őket mind a bokrot mindig, mer igen haragudot rájok, hogy minek győtek ide akkor a tankok. Most tudom csak nemrég pontosan, egy havertól, ő mesélte nekem, mer ő halot már ezekről, hogy mi vót akkor iten, meg oszt utána a pomnyíkot is látam, anak a srácnak a pomnyíkját, biztos te is látad. Hát onan tudom az egészet. Azért halt meg, mer a ruszki elen vót ő is, az a polomai, hogy minek győtek ide, ot vót sokakal az úton, oszt ráment a tank. Otan a Kasai útnál akkor másképp nézet ki akkor. Ot valahol a pomnyíknál, ot ütöte el az a tank, monta azt is a haver, akkor otan még régi házak vótak mindenfele, de oszt azóta lebontották mind. Oszt a pomnyíkot, akkor látam, mikor ecer arafele gyötünk le Juhró<sup>20</sup> a haveral

20 Rozsnyó egyik lakótelepét nevezik így, magyarul Dél lakótelep.

gyalog, oszt akkor tutam meg azt is, hogy polomai vót az illető, de már elfelejtetem, hogy hívták. Olyan fucsa neve van neki, azért nem jut most eszembe...

(44 éves férfi, Rudna, 2019)

Ot ment keresztül a tank azon a polomain, otan ahol most az a kő, az emlékmű van. Eről halotam. Hogy a tank elé állt, oszt nem akart onad elmeni, azért történt minden. De nem csak ő vót ot, mások is vótak ot töben, akik ot rámentek az útra, oszt nem engeték a tankokat. De mér csinálták eztet?! Minek keletet hősködni, még élhetet vóna. Feleslegesen halt meg, feleslegesen, mer oszt úgyis kimentek az oroszok a végén. Meg mikor még it vótak, nem bántotak senkit, nem tudok róla, illet senkitől se halotam. Én igen kicsi vótam, mikor elmentek. Csak halotam ezekről, onan tudom.

(29 éves nő, Rozsnyó, 2018)

Én az internetről tudom. Akor írtak az egészről, amikor azt a követ felálították (az emlékművet) ot a Kasai út melet. Egy polomai fiút halt meg otan, azért teték oda a követ, mert akkor vót az évfordulója. Most aki akarja, már megtudhasa hogy is vót az egész. Én már tudtam róla régebben is. A fater beszélt nekem ezekről, amikor 68 szóba jöt. Leálították az oroszokat, azok nem jöhetnek tovább a városba, oszt amikor megint elindultak, megindult az egész sor sor, akkor a tank ahogyan fordult egyet, odanyomta azt a fiút a falhoz, így halt meg szegény. Úgy monta a fater nekem, nem direkt csinálták, mert olyat is mondanak, hogy direkt, de nem direkt vót, azért történt minden, mer nem látták ötet a tankból. Véletlenül történt, senki nem vót hibás! A tankból nem látták, hogy ot van, akaratlanul ölték meg, ők nem akarták. Azok a tankisták biztos nem felejtették el, míg éltek, ha később megtudták, hogy mit csináltak, mert monták, hogy akkor nem álltak meg, mentek tovább a többi tankokkal, lefele a Kras fele. Késsőbb oszt biztos megtudhaták valahonnan. Hiába viték már be a kórházba azt a polomait, mert jöt mingyár a szanitkas, nem tudtak segíteni, mert tisztára összeroncolt a lábát meg mindenét, az egyik lába hogy le is szakat, leszakította az a tank. Rosz rá is gondolni! Szörnyű lehetet!

Halotam olyat is valakitől, azt monta, hogy az a Ciberaj a tank alá feküdt, meg azt is, hogy oda állt eléje, de még azt is monták, be vót rúgva, azért csinálta az egészet. Ez nem igaz, nem vót berúgva, meg ot senki se feküdt a tank elé, csak elállták az utat töben is, vót náluk csehszlovák zászló is, oszt lengeték feléjük, amire oszt rámentek a tankok. Mert azért jó sokan lehetek ot, nem csoda, hogy meg tudták állítani a sort a Kasai úton. Osz az oroszok, persze, hogy tovább akartak menni, mer már igen sokáig, órák hoztat álltak ot, a sor vége meg már valahol Görgön lehetet, adig álltak egészen. De nem sikerült meg egyezni a tömegel, legyöt oda akkor a parancsnok feljeből, ő egyezkedet, de nem halgattak rá, oszt többször a levegőbe lőt, azt mondták, hogy meg is sebesültek valakik, de hogy csak meg akarta ijeszteni, csak figyelmeztetni akarta őket, de nem is biztos, hogy csak a levegőbe lőt, mert akkor nem sebesült vóna meg senki. No, oszt akkor már megijetek az emberek, szétszalata, oszt mehetnek az oroszok tovább. Csak a polomai srác halt meg, más nem, szerencsére, de ő csak akkor, mikor már megint elindultak az oroszok a tankokkal. De hogy azok felülró gyötek akkor, onan ódalról. Én igen sajnálom őt! Monták, hogy már gyerekei is vótak. Sokan azt hiték, hogy valami rozsnait nyomot oda a tank, vót oszt mindenféle beszéd, ki úgy monta, ki úgy monta.

(49 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

5. kép. Tank a Kassai úton 1968. augusztus 21-én (Pillanatfelvétel az 1968-ban készült dokumentumfilmből. A Rozsnyói Bányászati Múzeum tulajdonából)



Van ilyen rozsnyói oldal, ez egy szlovák oldal, onan tudtam meg többet eről az egészről. Én tudtam előtte is, hogy mi történt itt 68-ba, mert sokat halotam róla a családba, nálunk szeretek mindig politizálni, meg a rokonok is. Tudtam, hogy egy polomai ember volt, aki meghalt, már gyerekei is voltak. Állítok neki emlékművet is ot a Kasai úton ahol meghalt, akor, amikor az évfordulója volt, hogy bejötek. Úgy történt, hogy ot volt ő is, amikor vonultak az oroszok akor augusztusba, ez 21-én volt. Közbe le kelet neki álni valamiért, elromlot az autójok oszt az kelet megjavítani, hogy továbbmehesen a sor, mert az egész konvojnak meg keletet álni amiat az autó miat. Nem tudtak továbbmení. Amikor oszt megint elindultak, akor a tank nem vete észre, hogy ot van valaki anál a háznál, mert akor még voltak házak a Kasai út melet mindenhol. És ahogy fordult egyet úgy körbe a tank, ahogy fordult, odanyomta azt fiút a falhoz, de nem volt szándékos, hiába is mondják egyesek, csak véletlen volt, szerencsétlen véletlen, hogy azt az embert akor odanyomták. Úgy beszélík, leszakat az egyik lába, csak a felső teste maradt épségbe, meg hogy rögtön összeeset. A tanknak az lánctalpas része nyomta őt oda, elképzelheti, mit képes az csinálni! Akik a tankba ültek, észre se veték, bevite a mentő a kórházba, de nem tudtak segíteni rajta, még ot a mentőbe meghalt. Beszéltek oszt utána egyesek, mert sokan okoskotak, később, meg ki is találtak mindenfélét. Azt is monták, akik ot se voltak akor, hogy a tank alá feküdt, azért halt meg, mások meg azt monták, hogy eléje ált, de egyesek azt is állítják, hogy be volt rúgva, mindenfélét kitaláltak utána, de nem volt berúgva, az biztos, akik ot voltak, azt monták, hogy józan volt, ezt csak kitalálta valaki, hogy védje az oroszokat, ez

nem igaz. A tankok elé lefeküdtek akkor a fiatalok, meg eléjeáltak, de aztán a végén felkeltek, mind felugrotak, amikor elkezdtek összevisza lövöldözni az oroszok, valami tisztek, aki először egyezkedet velük, hogy engedjék őket, menjenek onan. Biztos jó idegesek lehettek, meg nagy meleg is volt akkor augusztusban nagy hőségek voltak mindig. Az oroszok meg ot sülték a tankokba, meg az autókba, azért akartak már mozdulni valamere, meg hát nem álhatok ot a végtelenségig. Aztán mikor eldurantak a lövések, akkor oszt elszaladt onan mindenki, mert megijedtek, no és akkor indulhatak az oroszok tovább. Még az is volt, hogy a lövések előtt sokan beszélgetek az orosz katonákkal, akkor tudtak oroszul, mert tanulni kelet az iskolába, többen is beszélgetek ot velük végig a Kasai úton az autók-nál meg a tankoknál. Barátságosan beszéltek egymással, meg azt is kérdezték, miért szálltak meg minket. Oszt hogy monták nekik azok a katonák, hogy ők nem is tudták, hova jöttek, csak hogy foradalom van, ahova menek, azt monták nekik, és hogy segíteni jönek ide. Azt se tudták hol vannak, melyik országba! A tisztek, azok biztos tudtak mindent, nekik biztos megmondhaták a fejesek. Jöni kelet, mert az volt a parancs. Nem lehetet elenkezni. Nem volt értelme az itenieknek elenálni, úgyse tudtak volna semit csinálni az oroszok elen, anyian voltak, meg fel voltak jól fegyverezve, meg ot voltak a tankok is.

(49 éves nő, Rozsnyó, 2018)

Montak akkor az idősebek biztos valamit, de ezekről nemigen vót szabad beszélni, úgy tudom, hogy az oroszok mit csináltak akkor 68-ba. Apám monta, csak ha mások nem haloták, meg akikbe megbízot. Azt monta, akkor figyeltek mindenkit a komunisták, hogy vót jó sok estébák, oszt igen keletet vigyázni. Nem lehetet megbízni mindenkibe. Nem lehetet akkor hangosan beszélni a politikáról meg a kommunizmusról, nem lehetet szidni, meg azt se, mit csináltak it a ruszkik. Hogy egy ember meghalt, mer nekiment a tank. Akit elütöttek, még fiatal vót. Ráadásul családos apa vót már! Tankal mentek neki, merthogy az út közepére ált eléjük, de nem csak maga vót, de sokakal együtt. Igen sokan áltak ki az útra, oszt nem engetek semit tovább, a tankokat se. Ez mind a Kasai úton vót, mert onan gyöttek fentről, Váraljától, előtte meg a Szoroskán, oszt a Kasai úton be Rozsnyóra. Akor még be keletet gyöni a városba mindenkinek, mert akkor még nem vót az a másik út, ami elkerüli Rozsnyót. Akor a városon keresztül keletet minden autónak gyöni, mert csak úgy tutak meni Berzétére meg Tornaljára, ara lefele Rimaszombatba, meg mindenfele, Kasa fele is. Oszt az a fiú másokal együtt álta el az egész utat, de csak őt tanálták e, csak ő halt meg akkor. Merthogy a többiek ügyeseben el tutak ugrálni, ők gyorsabak vótak. Úgy összelapítoták, meghalt aba a minútumba, szétlapítoták, mind a palacsintát, monták, hogy minden tiszta vér vót otan. Eről nem vót szabad beszélni, de hát sokan tutak róla, nem lehetet titkolni, mer sokan elmonták egymásnak, akik nem vótak ot ako, azok is megtuták, mer ez borzasztó vót, sziták is a ruszkikat. De csak úgy egymással beszéltek, mer nem nagyon lehetet akkor csak akarhol. Mer többen is vótak, akik szimpatizáltak az oroszokkal, meg vót olyan szervezet is, ami az oroszokkal vót. Az a Szovjetbarát, vagy hogy is hívták. Sokan beléptek akkor.

A szanitka hiába ment, a fiú már meghalt. Csoda let vóna, egy csoda, ha nem hal meg atól a nehéz tanktól, atól a hatalmas nagy ütéstől. Utána oszt nem lehetet eről beszélni, mer baja let vóna az illetőnek, ha eről beszélt vóna, mert a ruszkiokról nem lehetet rosztat mindani, hiába vót igaz. Oszt ezér többen is csak most tuták meg, hogy meghalt a tanktól, meg hogy mi is vót akkor hatvannyócba it Rozsnyón! De sokan most se tugyák! Segíteni gyöttek, azt kelet mondani.

Van ott már egy emlékmű is, amin minden rajta van. Hogy ki halt meg ott 68-ba, meg hogy megszáltak minket akkor az oroszok. Nem magyarul írták rá, csak szlovákul. Olyan is halotam, hogy másféle sebesültek is vótak még töben, mer akkor ottan igen sokan tüntettek, ott a Kasai úton, oszt ezér nem tutak továbbgyöni, hát oszt mindenféle eset vót. Hogy valakinek a lábára még ráment a tank, de az nem halt meg, csak sántított utána egész életébe. Nem tudom, az ki vót, lehet, hogy él is még. Mongyák, lövődözés is vót akkor, egy orosz tisztt lövődözött, hogy áljanak el az útból, mer nem tutak továbbmeni, mert leálítoták az egész sort. Akor nem vót még Bila, akkor ottan házak vótak sorba kétódal, nem vót ott a mostani buszmegálló, rendesen házak vótak ott mindenütt az út melet. Sokakat nem is érdekel, mi vót akkor, de én oszt sokaktól érdeklöttem, de vótak, akik még nem is tutak erőll, pedig sokal öregebek, mind én. Ere emlékezni kel, tudni kel, hogy vótak it a dolgok. Én így gondolom. A kommunizmust is most sajnálják töben is, hogy vége let, oszt siránkozna, hogy akkor minden job vót. Vótak, akiknek akkor job dolgok vót, nem csak a fejeseknek. Jó, hogy maga ezekkel foglalkozik, mer legalább mások is megtugyák, mi vót it akkor. Azér végén elmentek mégis innen a ruszki, eleget szívták a vérünket!

(59 éves férfi, Rozsnyó, 2019)

Akor meghalt egy ember, mert nekiment a tanknak, elébe ált, oszt azért ütötte el. Múltkor montá épen nekem valaki. Töbet nem tudok, hogy vót pontosan, mer az illető, aki nekem mesélte, ő is csak halota. De ara emlékszek, hogy direkt montá, hogy a ruszki vótak a hibásak bene.

(32 éves nő, Rozsnyó, 2019)

A ruszki miatt halt meg valaki, egy ember. Ők tehetek róla, senki más, ők mentek neki a tankal. Ott nál a háznál történt a dolog, ahova odaált akkor, de már nincs meg most az a ház, lebontoták. Ő csak ott ált a falnál, nem is csinált semit, csak ott ált, ott nézte a ruszki tankokat meg a töbit. Oszt akkor agyonnyomták. Úgy nyomták agyon, hogy rögtön meghalt. Leszakat a lába is, beszéltek akkor anyunak. De lehet, talán nagymamának montá valaki, már nem tudom. De beszélünk oszt róla. Enyit tudok, az biztos, hogy a ruszki vótak a hibásak, direkt odanyomták, nekimentek ottan. Azér csinálták, hogy mindenki menyen már onan, mer nem engeték őket tovább, megálítoták a tankot, oszt bosszúból ölték meg. Biztos meg se büntették őket, mer akkor nem vót szabad bántani az oroszokat.

(35 éves nő, Rozsnyó, 2018)

A Kasai úton történt az eset, ott valahol, ahol most a Bila van, de atól idéb, mert most már másképp néz ki az a hely, mint akkor, sok házat lebontotak. Ott egy háznál történt, az egyik ház melet. Ez egy fiatal fiú vót, már dolgozott valahol. Osztan ő is ott vót másokkal a Kasai úton, nem akarták továbbengedni az oroszokat, mert azok a Kasai úton gyötek, meg gyötek lefele, hogy anyian vótak, mind nyű! Oszt hogy valami történt, valami miatt a tank odéb akart menni, vagy mi, oszt ez a fiú ott ált a falnál, oszt ott nyomták neki. Hogy borzalmas vót az egész! Már nem segíthet rajta sem, merhogy teljesen oda vót lapítva szegényt ahoz a falhoz. Oszt hogy akkor beszéltek olyat, hogy az oroszok nem akaratal csinálták, de nem láták ötét, a tankból, de én ezt nem hiszem! Mongyák, igen nagy zűrzavar vót ott akkor. Dobálták őket mindenel, oszt kiabálták nekik hogy Damój, damój!, hogy haza, haza!, ez azt jelentete, mert oroszul kiabálták, hogy értsék, amit kiabáltak nekik. Nekem apu elmesélte ezeket a dolgokat...

(55 éves nő, Rozsnyó, 2018)

Most tutam meg én is, hogy ot, ahol az a kő, az emlékmű van, ot keresztülment a tank egy fiún. A tank elé feküt, hogy megálítsa őket, oszt nem akart onad elmeni, hiába mon-ták neki, nem kelt fel, oszt nem tutak tovább meni az oroszok. Nem értem, miért keletet eztet neki csinálni?! Még élhetet vóna! Családos ember vót, igazán töb esze lehetet vóna, akor a k...a ruszkik miat nem keletet vóna meghalni neki. Mer azok oszt mégis elindultak, biztos gondolták, hogy majd akor felkel. De ő ot marat akor is. Jó keményfejű lehetet!

(29 éves nő, Rozsnyó, 2019)

Van most egy emlékműve anak az embernek ot a Bila előtt. Olyanokat beszéltek, hogy a tank alá feküt, de nem úgy vót, ő nem feküt a tank elé, csak ot ált a ház melet oszt a tank direkt nekiment, de véletlen is lehetet, nem tudom, mer sokfélét mondanak. Valakik azt beszélük, hogy direkt ment neki, de olyat is halotam töbtől, hogy véletlen vót. Hogy nem akarták ezt csinálni, de nem láták a tankból, mert meg el keletet neki fordulni ódalra anak a tanknak, oszt ezér nem láták őt. Rögtön meg is halt, mert teljesen odalapította a ház falának, Nem feküt ő semmilyen tank alá, ez hülyeség, ahogy mongyák egyesek. Úgy öszenomódot mindene, hogy rögtön belehalt. Akor igen sokan vótak ot, ahol most az az emlékmű is van. Nagy tömeg vót, otan, sokan bémészkotak, látam olyan képeket is, ahol látni. Vanak ilyen képek az intereneten is, ot látam, mutata az unokám, maga is megnéz-heti, de lehet, hogy már maga láta ezeket. Én nem vótam akor otan, csak ezeket tutam mondani.

(63 éves nő, Rozsnyó, 2018)

Hát én akor még nem is éltem, de érdekelt, hogy is vót ez hatvannyócba, oszt kérdezős-kötem másoktól, anyutól meg aputól is, hogy ők mit tudnak eről, no meg oszt az interne-ten, meg a tévébe is látam filmeket eről. Egy időben sok ilyent atak a tévébe, amikor az évfordulója vót, a szlovák tévébe aták, nem a magyarba. Meg lehetet ezekből tudni, hogy mi történt akor az egész Csehszlovákiában. Van egy olyan film is, ami aról szól, hogy mi vót it Rozsnyón, amikor megszálltak az oroszok minket. Titokba csinálta valaki akor, de oszt most oda került a múzeumba, ot vetíteték először, de én a rozsnyai oldalon látam, az interneten ot van, meg lehetet mindenkinek nézni, aki akarja.

Akor majdnem mindenki azt hite, hogy háború lesz, igen megijet a nép, szalatak az üzletekbe, hogy ha kitör a háború, legyen mit eni, igen nagy vót az ijedség. Hoszú sorok vótak mindenüt a bótok előtt. Mindent megvet a nép, amit csak kapni lehetet akor, hogy legyen minden, ha gyön a háború. De oszt utána lecsilapotak, de az elején igen féltek, hogy mi lesz iten.

Láta-e az emlékművet, ot a Kasai úton? Azt állítoták anak a fiatalembernek, aki meg-halt ot akor, mert ráment az orosz tank. Azt halotam, hogy szét vót lapítva az az ember, a ruszki tank teljesen agyonnyomta. Hogy nem akaratal csinálták, úgy mondják, hogy nem látak ki a tankból rendesen, hogy ot van az a fiatalember, oszt a tank épen roszul fordult, hogy pont azt az ártatlan szegény embert tanálták el, nekimentek, oszt meg bele is halt. Hiába viték a kórházba, akor már halot vót. Én azér nemigen hiszem, hogy nem látak ki a tankból. Aból is ki lehet látni, mert akor hogy közleketek vóna, nem láták vóna azt se, hogy hol az út, nem igaz? Az az ember nem rozsnyói vót, hanem polomai. A táblára is kiírták, ami ot a kövön van. Néze meg, ha nem láta még! Beszéltek, hogy az emberek oszt akor igen ki vótak rímedve, mer szörnyű vót látni, hogy csupa vér vót, meg hogy talán a belei is ki vótak teljesen. De eről oszt utána tilos vót, nem vót szabad beszélni, nem

lehetet emlegetni, mert baja let volna az illetőnek. Azt a követ is csak a foradalom után teheték ide, előtte nem is engeték volna, szó se lehetet volna róla! Hát enyit halotam, azt is tudom, hogy hívták, de elfelejtetem, de ot a kövön meg lehet nézni. Nem olyan régen teték oda azt az emlékművet. Van rajta egy tábla, lehet tudni, kinek állították, meg hogy hatvannyolcba elfoglaltak minket az oroszok.

(39 éves nő, Rozsnyó, 2019)

Akor hatvannyolcba ot kétódalt meg az úton is igen sokan vótak, kiabáltak meg dobálták az oroszokat mindenel, amivel csak tuták, azok meg hogy igen meg vótak ijedve, hogy mi lesz eből. Nekik parancsra keletet jöni, a katonák nem csinálhatak mást, csak azt, amit parancsolnak nekik. Teljesíteték a parancsot, oszt gyötek. Oszt ügye őket támaták, a katonákat támaták ot akor a Kasai úton is, oszt a végén megtörtént az a tragédia. Brezsnyev meg a ruszki fejesek nem vótak ot, csak üldögéltek nyugotan ot Moszvába maguknak.

Halotam, hogy akor igen nagy vót a felfordulás mindenhol, az egész országba tün-tetek elenek, meg töben is meghaltak akor. Prágába egy fiú felgyújtota magát, mert azt akarta, hogy menjenek ki. Kasán is mindenféle történt, meg máshol is vótak öszetűzések. De nem csak a oroszok gyötek be akor, mert a magyarok is it vótak, mert ők, Magyarország is ahoz a Varsói Szerződéshez tartozott, amit aláírtak, ezért keletet nekik is jöni. De iten Rozsnyón nem vótak, csak máshol, csak it is tutak róla, hogy a magyarok is segítik az oroszokat.

Ot a Kasai úton akor 21-én rengeten öszegyötek az emberek. Pont ot romlot el az autójuk, javítani keletet, ezért nem tudot tovább meni más jármű se. Így oszt nyugotan éléjek tutak álni. Vótak olyan orosz katonák is, amelyikeknek be vót kötve a feje fáslival, meg hogy mé a szemét is kiütöték az egyiknek, véres is vót, töb autónak az üvegét is betörték valmi kővel. Kasán igen nagy vót öszetűzés, rengeteg vót a halot. Akik dobálták őket, biztos töb katonát eltanáltak, mert vót sok betört üveg az autójukon. Oszt pont a katonák sebesültek meg, ők iták meg a levét, akik nem tehetek az egészről. Meg vót nekik parancsolva, hát gyöni keletet, ot nem lehetet mondani, hogy nem jövök! Sokan nem is tuták, hogy hova gyönek, hogy hol vannak. Ha nem teljesíteték volna a parancsot, akor mehetek volna a börtönbe, vagy még talán le is lőték volna őket. Brezsnyev igen rossz ember vót, ot nem lehetet ugrálni, a katonai parancsot nem lehetet megtagadni. Aztat teljesíteni keletet, ha tecet, ha nem!

Mondják, hogy van egy film, de én még nem látam, de hogy a múzeumba vetíteték, oszt fent van az interneten is, meg lehet nézni. Azon lehet látni sok mindent aról, hogy mi vót ot a Kasai úton. Meg akarom majd nézni én is, kíváncsi vagyok, biztos érdekes. Maga is néze majd meg, azt mondta a haverom, hogy érdemes megnézni. Mára meg is nézem én is, a Rožňava oldalon kel keresni.

Ezeket, amiket elmontam, csak halotam, mer akor én még nem éltem, de hát erői sokan tutak, meg akik ot is vótak akor, azok beszéltek, hogy szörnyű vót. Akor nem vót mindegy, igen veszélyes vót a helyzet. Minden lehetet volna belőle! Most, hogy már van ez az kő az út melet, mindenki megtudhasa hogy s mint vót akor. A fiatalok is, meg az öregek is, meg akik nem is éltek akor. Elolvashasák a kövön, hogy ki halt it meg. Anál szoktak mostanába ünepséget tartani. Amikor vót az évforduló, avaták fel, koszorút is meg virágot is szoktak oda teni, meg mécseseket is látam.

(52 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

Az nem úgy vót, ahogy most mongyák! Mert azért vót ez az egész, hogy be vót rúgva az az ember! Nekem olyan monta, aki láta, és én hiszek neki. Csak eztet nem szabad mondani, mert csak baja lehet belőle az illetőnek! Én is azért nem mondom meg a nevemet magának! Ne szólj szám, nem fáj a fejem! Ez így van! Azt kel mondani, hogy milyen nagy hős vót az az ember! Meg monták nekem, hogy a ruszki tank nem is ütötte vóna el őt, ha nem feküt vóna eléje! Ilyet csak olyan ember csinál, aki nincs észnél, aki be van rúgva! Mások is vótak ot akor, de ők csak áltak otan, ők nem fekütek le, ezért el tutak ugorni gyorsan a tank elől, ezért ők megmenekültek! De most eztet nem szabad megírni, pedig ez az igazság! Csak hazudik mindenki, hogy ilyen meg olyan hős vót az az ember! Én is sajnálom, hogy meghalt, de ő vót a hibás, senki más! A tankisták nem tehetek róla, hogy nem láták őtet, azért mentek rá, azért halt meg. De aztat nem is lehetet vóna túlélni, ha egy tank rámegegy embere! Nem tudom, hogy maga meg-e meri írni eztet, amit montam.

(Rozsnyó?, idősebb férfi, a korát nem árulta el, s azt se, melyik településen lakik)

Eről nem beszéltek igen a szocializmusba, mer csak baj let vóna belőle, megnézheték vóna magukat! A ruszki tank ment neki anak az embernek. Krasznahorka felől jötek egymás után, lefele a Kasai úton, csak úgy özönlötek onan egész nap, oszt végig a városon! Monták, hogy a tankok az utakat is tönkre teték a lánctalpapakal, végig amere mentek. Az a fiatalember épen ot ált az út melet, mikor elütötte az egyik tank. A többiek akor már elszaláltak onan. Már is meghalt, amikor neki mentek a tankal. Eről nem vót szabad beszélni, úgyis mindenki tuta, elmonták, akik ot vótak. Ilyet nem lehetett eltitkolni. Az igaz, hogy sokan csak a foradalom után tuták meg, mi történt akor, hogy ez a fiú meghalt, meg hogy akor hatvannyócba mi vót nálunk, meg az emlékművet is csak most lehetet oda teni, a szocializmusba, nem lehetet. Most már mindenki elolvashatja ot a tábláról, ki volt az az illető, hogy polomai volt. Gyereke is volt már akor, töb is. Aról is beszélnek, sebesültek is vótak töben akor, mert az oroszok lövődöztek. Ez akor volt, amikor eléjük ált a tömeg az úton, elálták az egész utat. Osztt akkor lőttek, olyan figyelmeztető lövéseket adtak le, de valakiket el is találtak, de azok közül nem halt meg senki.

(46 éves nő, Rozsnyó, 2018)

A Kassai úti incidens: állítólag éjszaka történt, amikor a megszálló hadsereg érkezett, valaki lefeküdt a földre, az útra, hogy megakadályozza útjukat. Anyám nem tudja pontosan, mi történt, mert nem volt ott, csak reggel beszélték a városban, hogy meghalt. Azt nem tudja, hogy átmentek rajta, vagy megölték.<sup>21</sup>

(A megszállásról fényképeket készítő Ujházy Ladislav közlése e-mailben arról, mire emlékszik az édesanyja)

21 Az eredeti szlovák nyelvű közlés: *Incident na Kosickej ulici: udajne v noci, ked prichadzali okupacne vojska, niekto si lahol na zem, na cestu aby im zabranil v ceste. Moja mama nevie presne co sa stalo lebo tam nebola, a len rano sa po meste rozpravalo, ze zomrel. Ci ho presli alebo zabili to nevie.* (A megszállásról fényképeket készítő Ujházy Ladislav közlése arról, mire emlékszik az édesanyja)

## 6. kép. Veszteglő konvoj a Kassai úton 1968. augusztus 21-én (Ladislav Ujházy felvétele)



Az alábbi variánst egy rozsnyói szemtanú, az azóta elhunyt restaurátor Székely László mondta el egy rozsnyói szlovák hírportálnak:

*Azt a napot sosem felejttem el. Az út mellett álltam és néztem, ahogy jönnek az orosz autók, a felső részből. A rozsnyóiak beálltak az autók elé, hogy megállítsák őket. Hosszú ideig minden állt ott, aztán megérkezett egy gázikon<sup>22</sup> egy parancsnok, s elkezdett egyezkedni, hogy az emberek álljanak félre, de ők azt skandálták, hogy nem mennek el. Ezután a parancsnok az adó-vevőjén kiadta az utasítást, és s az utca felső részéből elkezdtek özönlenni a tankok. Egy úr itta meg a levét. Szörnyű idők voltak ezek. Arra is emlékszem, amikor egy bányász az egyik katonai autóra követ dobott, ami eltalálta a katonát is.<sup>23</sup>*

(Rozsnyó, Székely László, 1948–2011)

22 Terepjáró autó (az orosz GAZ rövidítésből).

23 Az eredeti szlovák nyelven megjelent szöveg: „Na ten deň nikdy nezabudnem. Stál som pri stene a som pozeral, ako Ruské autá prichádzajú z hora na Košickej ulici. Rožňavčania sa postavili pred autá, aby ich zastavili. Dlho tam všetko stálo a potom prišiel na gáziku jeden veliteľ a začal tam vyjednávať, aby ľudia ustúpili, ale oni skandovali, že neustúpia. Následne ten veliteľ dal do vysielacky pokyn, a z vrchu ulice sa začali valiť tanky. Odniesol si to aj jeden pán. Boli to hrozný časy. Pamätám sa aj na to, ako jeden baník hodil do okna vojenského auta kameň a trafil aj vojaka.“ Ladislav Székely (74). <https://roznavna.dnes24.sk/august-68-v-roznave-unikatne-zabery-a-autenticke-vypovede-306800> (utolsó letöltés 2022. május 1.)

Az 1968-ban 17 éves szemtanú, a rozsnyói Králik György 2018-ban az alábbi variánst mondta el egy magyar nyelvű internetes portál rozsnyói tudósítójának az 50. évforduló alkalmával a Bányászati Múzeumban tartott megemlékezést követően, amely alkalomból az 1968-ban készült felvételt is levetítették:

*Nem, nem volt véletlen, az a tank ráment, mert látuk, a másik oldalon állunk, egyszerűen ráment, s egyszerűen leborította a falat is és őt maga alá teperte. A film, ami most le volt vetítve, ez komolyan megmutata, hogy volt, hogy történt egész dolog, hogy voltak az emberek felháborodva és hogy demonstráltak és elenáltak ennek az egésznek.<sup>24</sup>*

Az akkor katonai szolgálatát töltő, de éppen Rozsnyón tartózkodó Stiglitz Péter is ugyanakkor nyilatkozott szintén annak az internetes portálnak, amelynek Králik Róbert is:

*Ondro, ez a pincér, aki elvite a csehszlovák zászlót a Krasból, és mikor megindultak már ezek a tankok, és aba a pilanatba, amikor egy ilyen rés keletkezett a kolonába, akkor ő ot a Foto előtt leterítette a csehszlovák zászlót és ráfeküdt. És ezel megállította a kolonát.<sup>25</sup>*

## A történet egy invariánsa?

Egy, az adatközlők által nem ismert (in)variánst a komáromi *Dunatáj* c. lapban 2003-ban megjelent cikkben<sup>26</sup> találtam, amelyben a szerző – Nagy László Endre – az 1968-as rozsnyói eseményekkel kapcsolatos személyes élményeit elevenítette fel.<sup>27</sup> A Kassai úti halálos balesetről az alábbi történet olvasható:

*Amint másnap délelőtt megtudtam, fogadni akarta a szovjeteket a városi pártbizottság elnöke, s egy keskeny, macskaköves utcán odaállt az első közelgő tank elé, kezében egy papírlappal, a buzgó vörösmócsing olvasni kezdte a fonetikusán átírt orosz szöveget:*

*A Csehszlovák Kommunista Párt városi bizottságának nevében szeretettel fog...*

*Nem csupán a foga tört a szövegbe, mert a tank nem állt meg, vagy hiába fékezett a csúszós macskaköves úttesten, palacsintává lapította a nemzetközi proletariátus egyik hű fiát! A másvilágon, bocsánat, a túlvilági lassan posványosodó vörösparadicsomban legalább meglehet az a nagy-nagy elégtétele, hogy nem egy fasiszta, hanem egy „testvéri tank” lapította össze... S lehet-e ennél szebb, dicsőbb halála egy kommunistának...?*

24 <https://www.youtube.com/watch?v=4EML1rpc6HY> (utolsó letöltés 2022. május 1.)

25 <https://www.youtube.com/watch?v=4EML1rpc6HY> (utolsó letöltés 2022. május 1.)

26 Nagy László Endre, *Dunatáj* 2003/37. sz. 4. p.

27 Az eseményeket követően pár nappal járt Rozsnyón és készített riportot az akkori eseményekről a *Csemadok A Hét* c. kulturális hetilapjába. NLE (Nagy László Endre): Legyen már béke és nyugalom! *Hét*, 1968. szeptember 15. 20–21. p.

Végezetül megjegyzi:

*Amit itt leírtam, nem vicc! Igaz bizony az első szótól a legutolsóig. A róla írt riportom egy hét múlva, ha cenzúrázva is, megjelent a Csemadok Pozsonyban kiadott, Hét című képes heti folyóiratában, s ezen én csodálkoztam a leginkább... Talán elkerülte beszari főnököm éber figyelmét, s csak a lektorunk húzta meg...*

*Aki nem hiszi, kikeresheti azt a számot a Csemadok-központban, de a hitetlen Tamások érdeklődhetnek akár e helyszínen, Rozsnyón is!<sup>28</sup>*

Lényegében két, 35 évnyi különbséggel megjelent, egymástól több részletben is különböző és ellentmondásokat is tartalmazó írásról van szó. Sajnos, az említett 1968-as rozsnyói riport kéziratát már nem áll módunkban elolvasni, hogy megállapítsuk, hogy A Hét akkori főszerkesztője mit húzott ki belőle, s egyáltalán kihúzott-e valamit, ahogyan azt a szerző állítja. Az említett, 1968. szeptember 15-én megjelent, a túlzásoktól nem mentes tudósításban a szerző mindenestre nem említi Štefan CiberaJ Kassai úton történt halálos balesetét. A Kras Szállodánál 1968. augusztus 25-én történt lövöldözésről azonban mindkét lapban részletesen ír, noha kissé ellentmondanak egymásnak ezek az írások. Ezzel résszel a lövöldözéssel foglalkozó alfejezetben foglalkozunk majd.

7. kép. A Kras Szálloda előtt elhaladó tankok 1968. augusztus 21-én (Ladislav Ujházy felvétele)



<sup>28</sup> Nagy László Endre, *Dunatáj* 2003/37. sz. 4. p.

## 2. A rozsnyói Kras Szálloda „szétlövése”

A másik legismertebb a Kras Szálloda „szétlövéséről” szóló, szájhagyomány által megőrzött történet, amelynek napjainkra már számos variánsa létezik. Az 1968. december 5-én Szlovákia Kommunista Pártja Rozsnyói Járási Bizottságának küldött rendőrségi jelentésben csupán az áll, hogy ismeretlen okokból lövöldözésre került sor a Kras Szállodánál, és hogy sebesültek is voltak.<sup>29</sup> Az akkori történéseket ma már csak mozaikokból tudjuk összerakni, az adatközlők által elmondott szövegekből, de akár megfordíthatjuk: az adatközlők elmondása alapján kapunk egy képet, akár csak a Štefan Cibera halálának körülményeivel kapcsolatos történetek esetében.

Ennek az esetnek legelterjedtebb az a változata, miszerint a lövöldözésre amiatt került sor, mert a Kras Szálló melletti moziban éppen indiánfilmet, *A nagy medve fiait* vetítették, s a filmbeli lövöldözést kint is lehetett hallani. Az augusztus végi nagy meleg miatt a mozi szellőzőablakai ki voltak nyitva, hogy friss levegő juthasson a nézőkkel teli helyiségbe (akkor még nem létezett légkondicionálás). A Kras Szálloda közelében szolgálatot teljesítő szovjet katonák a lövöldözés hangjait hallva azt hitték, hogy őket támadták meg fegyverekkel, ezért bizonyára pánikba estek, s elkezdtek összevissza, vaktában lövöldözni. Egyrészt a Kras Szálloda irányába lőttek, de lövések érték a mozit és a református templomot is – ez utóbbit még napjainkban is láthatók a golyók nyomai. Közben a katonák segélykérő rakétát is kilőttek, amire a kaszárnyából rövid időn belül erősítés érkezett a helyszínre. A Krasban levőknél fegyvert kerestek, megmotozták az embereket, de semmit sem találtak, s rá kellett jönniük, hogy nem történt támadás, a lövöldözés hangjai valójában a moziból jöttek. A szálloda épülete megrongálódott, s több ablak is kitört a lövöldözés során. Ezeket rövid idő alatt beüvegezték, ám a lövések nyomait még jó ideig látni lehetett az épület külső falán. A vendégek közül néhányan megsebesültek, halálos áldozata azonban nem volt az incidensnek.

A történetnek 2 altípusa létezik:

1. A szovjet katonák a moziból kihallatszó lövöldözést hallva azt hitték, megtámadták őket, s azért kezdtek ők is lövöldözni
2. A Krasban részeg szovjet katonatiszt(ek) lőtt(ek) a pisztollyal a levegőbe, s ennek hallatán kezdtek el a katonák kívülről löni a Kras Szállót.

Megjegyezzük, hogy a Kras 2019-ben megkérdezett alkalmazottai közül két pincér halott a lövöldözésről, a középkorú elmondása szerint a moziban vetített filmnek semmi köze nem volt a lövöldözéshez, mert nehéz elhinnie, hogy olyan hangos volt a filmbeli lövöldözés, hogy azt ki lehetett volna hallani. Ő úgy hallotta valakitől, hogy egy részeg

<sup>29</sup> [https://www.21august1968.sk/data\\_august68/obete/obete-augusta-68.pdf](https://www.21august1968.sk/data_august68/obete/obete-augusta-68.pdf) (utolsó letöltés: 2022. május 29.)

szovjet tiszt lőtt a pisztolyával a levegőbe, s emiatt gondolhatták a kint posztoló szovjet katonák, őrájuk lőtt valaki, ezért kezdtek el lövöldözni a Kras felé.

A fiatalabb, 30 éves pincér: *Én akkor még nem éltem, de halotam anyutól, hogy mi is vót akkor. Valamilyen háborús film vót a moziba épen akkor, oszt épen lövöldöztek, oszt az oroszok azt hiték, hogy a németek támadnak, oszt elkezdtek lövöldözni. A golyók ot is maratak a falba.*

A recepción dolgozó 55 éves hölgy: *„Ja viem len toľko, ze Rusi strielali na Kras, ale nič iné neviem, nepočula som o tom, čo sa presne vtedy odohralo...”<sup>30</sup>*

Az alábbiakban az adatközlők által elmondott különböző variánsokból mutatunk be egy válogatást:

*Volt még egy eset Rozsnyón, amikor a moziban egy filmet vetítettek. A mozi a Kras mellett volt. Ez augusztusban volt, azután, hogy bejöttek. Az ablak ki volt nyitva, és olyan filmet vetítettek, hogy lövöldöztek benne, és hát ki lehetett hallani. És abban az időben minden útkereszteződésben, vasúti kereszteződésekben is mindenütt szovjet katonák tartottak szolgálatot. Rozsnyón is ott álltak a kereszteződésben, hát hallották, hogy lövöldözés van valahol, nem tudták, hogy hol, és hát kilőttek egy vörös rakétát, vagyis egy figyelmeztető rakétát. Közben meg katonatisztek is voltak a Krasban, ők kiszaladtak rögtön, hogy megtámadták Rozsnyót. Én akkor éppen a párton szolgálatot tartottam, mert beosztottak szombatra, vasárnapra idegeneket, a Nemzeti Front tagjait, és akkor én tartottam szolgálatot. Amikor az oroszok bejöttek hozzám, mondták, hogy máris menjek el, a telefont rögtön leblokkolták, úgyhogy haza is kellett jönnöm rögtön onnét, hazaküldtek, és ők vették át a szolgálatot. Úgyhogy a lövöldözés után ez történt.*

(Szöllős Sándor, Csucsom, 89 éves, 2018)

[...] *Édesanyám megírta nekem, hogy szétlőtték a Krast. De oszt hogy hogy történt, azt csak a haverjaimtól tudom, a haverjaim mesélték el nekem itthon. Pozor Laci, akit maga is ismer, Tyuki itt ült a Krasba 3 haverjával a lövöldözéskor.*

*Oszt Tyuki<sup>31</sup> mesélte. Azt mondja, hogy „Amikor engem odaállítottak a falhoz, oszt végítapogattak! Képzeld, volt pisztoly öngyújtóm.” Akor voltak ilyen pisztoly öngyújtók. Hát ahogy mentek Tyukin végig, és megtalálták, kivették, a gázipisztolyt, oszt monták neki a katonák, hogy „sto éto?!, sto éto?!”,<sup>32</sup> Oszt az orosz ahogy mutata a pisztolyt. Tyuki oszt nyúlt utána, hogy megmutasa, hogy az nem igazi pisztoly, hanem öngyújtó, no oszt ahogy az oroszok mutata volna, mi az, hogy öngyújtó, de akkor kapot egy nagyot. Mer utána, a lövöldözés után jötek a katonák fel a kaszárnyából fegyverrel, oszt motozás, meg minden, akik ot vótak, megmotozták, megmotoztak akkor mindenkit.*

(Stiglitz Peter, 75 éves, Rozsnyó)

30 Én csak annyit tudok, hogy az oroszok lőttek a Krasra, de semmi másról nem tudok, nem hallottam róla, pontosan mi történt akkor. Gyűjtés ideje: 2018.

31 Az adatközlő barátjának a beceneve.

32 Mi ez?

Anyu mesélte, hogy a lövődözés után a Krasba az oroszok, akik felgyötek, a recepción elkezték kutatni, az iroda akkor is ott volt hátul. Bementek oda, elkezték ott kutatni, és egyszer csak nézik az asztalon, hogy mi van ott? Hát faragó, ceruza faragó, oszt elkezték, ordítani, „stozgyesz”, meg követeltek, kerestek valami, hogy „ggye to?, ggye to?” Oszt a két nő nem tudta, hogy mit akarnak, de oszt rágyötek utána, mert az oroszok keresték, a „snúrát”,<sup>33</sup> mert azt hiték, hogy a ceruzafaragó telefon. Hogy hol a snúra? Oszt a két lány meg volt ijedve, hogy mit akarnak. Hát a vezetékét keresték a telefonhoz. Mert akkor voltak ilyen „polny”<sup>34</sup> telefonok. Hát azt hiték, hogy az a telefon, a ceruzafaragó. Ez nem vic, ez így történt akkor, a lányok mesélték anyunak. Anyu monta, hogy ez nem vót normális, amit ott műveltek.

Én csak azt tudom megmondani, amit anyutól tudok, ő a Krasba dolgozot, de akkor ő nem szolgálta, mert váltakozott a pénztárnál Juci nénivel, ő volt akkor szolgálatba. És eltelt 50 év, és most tudtam meg egy dolgot! Voltam a múzeumba az előadáson, meg írták is, hogy Ciberaj meghalt, meg hogy kik sebesültek meg akkor. És ott olvasom, hogy Simon Viktor. Most képzelje el, 50 éve szomszédok vagyunk, és én nem tudtam róla! Valahogy sose beszéltek róla, pedig ott lakunk egymás melet. Viktor bácsi akkor 25-én eljött Juci néniért, a Krasba, mert félt egyedül este hazamenni, hát ott volt akkor éppen, Juci nénire várt, oszt eltalálta a golyó, de véletlen volt. És megsebesült. Hát most kelet megtudnom!

[...] A lövődözésről még azt tudom, hogy a moziba a gépház nyitva volt, ekor vetíteték azt az indiánfilmet, ez igaz. A vetítés a moziba esti időpontban volt, este 8-kor kezdődött. Ez 25-én történt. Száz százalék, hogy nem háborús film volt. Indiánfilm volt, amibe Gojko Mitic játszott, a Synovia Velkej medvedice.<sup>35</sup> És jötek a lövések. Ez az, amit a Kras alkalmazotai is mondanak, úgyhogy ez így volt, mert ők eztet átélték. Itt volt valami raktár is a Kras melet, amit lebontotak már, a tiszteknek is volt valami irodája bene. Elkezdődtek a lövések, aztán az oroszok berontotak ide a Krasba. Ők azt hiték, hogy igazán valaki rájuk lőt, vagy valami, és én is így gondoltam volna, mert mintha védekeztek volna a támadás elen...

[...] Meg még egy ilyen verzió is van, hogy itt volt két tiszt elszalásolva a Krasba. Aztán bepíjáltak és felvitek egy nőt a szobára, és ott történt valami, hogy ott lőt valamelyik. De hogy lőt-e, nem tudom, de az biztos, hogy 2 orosz tiszt volt itt elszalásolva, és hogy be voltak rúgva akkor, az is biztos, azt is mondják, hogy az egyik tiszt kezdet lövöldözni.

(Stiglitz Peter, 1947, Rozsnyó 2019)

Hát én nem tudom, akkor sok minden vót, Ara emlékszek, hogy a Krasba lövődöztek valamiér a ruszkiak, meg hogy meg is haltak valakik, de nem tudok többet.

(60 éves nő, Rudna, 2010)

Valami olyat halotam, hogy a Krasba lövődöztek valami tisztak, ruszki tisztak, hogy vót valami nagyob lövődözés a ruszkiak miat, egy tiszt kezdte bent, valami nőcske is vót az ügybe, oszt a kinti orosz katonák emiat lőtek a Krast, megjíjetek. Oszt mingyár gyötek a többiek, a többi oroszok, oszt mindenkit átkutatak, mindenkit, akik ott vótak akkor a Krasba. Meg hogy talán le is lőtek valakit. Az az egy biztos, minden a ruszkiak miat vót, az egész

33 Zsinórt.

34 Mezei.

35 A Nagy Medve fiai.

*cirkusz. de hát őket nem lehetet bántani ezér, hiába csinálták a bajt ot is meg másol is. Mindent elsimítottak, csak jókat lehetet rólok mondani.*

(72 éves férfi Rudna, 2010)

*[...] nem vagyok rozsnjai, pár éve gyötem ide lakni, meg akor még nem éltem. De ecer valaki, valami ismerősök nálunk, vendégségbe vótak, oszt ők beszéltek olyat, hogy lőtek a ruszkiak hatvannyócba, a Krasra. Mer azt hiték, a németek támatak rájok. Ez úgy szóba került, mer vót valaki, aki tuta, hogy is vót akor az a lövődözés otan. Ez akoriba vót, amikor begyötek. Mingyár utána valamikor. Hogy kint vótak ot a Kras melet orosz katonák, oszt azok lőtek. órégbe vótak otan. Hogy mi vót az ok, de hogy mér lőtek, aztat én már nem tudom megmondani magának, de, hogy akor nem vót mindegy, az ablak is ki vót törve a Krason [...] No, eszembe gyöt! Úgy úgy, ahogy maga is mongya! A moziba vót valami film, amibe lövődöztek, valami háborús film vagy mi, oszt aztat haloták, azér lőtek, igen meg vótak ijedve. Meg talán visza is lőt valaki a Krasba, valami ruszki tiszték vótak otan akor..., be vót már rúgva, oszt egymást lőtek. Ők bentről, a töbi ruszki meg kintről [...] ] kitört az ablak is, meg a vendégekből is eltanáltak valakit, de azokból nem halt meg senki, mint ot a Kasai úton.. Jól meg lehetek ijedve bent a népek! A lövődözést meszire is lehetet halani [...] Hát ezt csináltak ruszkiak akor [...] Oszt én csak május elsején látam az oroszokat, a tiszték ot vótak mindig ahol a komunisták, ők is beszéltek a néphez, it a torony melé gyöt mindenki, it keletet sorakozni oszt halgatni keletet a beszédeket.*

(55 éves, nő, Rozsnyó 2015)

*[...] Meg monta még apu azt is, akor a Krasba is lövődöztek a ruszkiak össze-visza, azt hiték a gyagyások, hogy megtámadták őket valakik. Akor ment valamilyen film, olyan indiános film ment akor épen a moziba, ot vót akor a Kras melet. Oszt aba lövődöztek, aztat haloták. Oszt vótak sebesültek is ot a Krasba, de halotak azok nem vótak. Sokan vótak a Krasba akor [...] azér nem halt meg senki, észnél vótak, az vót a jó, mingyár hasaltak, meg elbújtak, ki hova tudot! Asztal alá, meg hova mindenhova [...]*

*Én nem tanálkoztam velek [a szovjet katonákkal], már igen régen, ki keletet nekik meni, visza Oroszba, már nem roncsák it a levegőt.*

(32 éves férfi, Rudna 2018)

*Azt beszéltek, hogy a tiszték miat volt az egész, mert ők lövődöztek bent, mert már be voltak rúgva. Elkezték kötekedni valakivel, és akor vete elő az egyik a pisztolyt, lőt egyet, csak úgy a levegőbe, oszt ezel kezdődöt az egész, mert kintről meg a katonák lőtek a Krasra, mer megijetek a lövésektől, azt hitték, megtámadták őket a Krasból [...] Gyorsan mindenki lehasalt, bebújtak gyorsan, ahova tutak, de pár embert eltalált a golyó, már nem volt idejük elbújni meg lehasalni se [...] Hát így lőtték a Krasnak ezt a oldalát, ami az út melet van, ezt az első oldalt. Én ezt halotam, akor másoktól, hogy így történt, ehez semi köze nem volt semmilyen filmnek. Hát már hogy lehetet volna kihalani a lövődözést a moziból olyan hangosan!? Sehogy se [...] Még szerencse, hogy seki se halt meg...*

(68 éves nő, Rozsnyó, 2018)

*[...] én akor nem vótam még rozsnjai, nem it laktam, de tudom, mer többektől is halotam, hogy azok a bolond ruszkiak lövődöztek! Még akor vót, amikor begyötek Rozsnyóra, akor 68-ba, a legelején. A Kras melet vót a mozi akor, onad gyötek a hangok, a lövődözés. Háborús film vót ot, azt vetítették, oszt aba a filmbe lőtek. Hát oszt amikor meghaloták,*

lövődöztek összevisza, hogy csak úgy repültek a golyók a szamopalból<sup>36</sup> [...] monták, hogy sebesültek is vótak a Krasba, valakiket eltalált a golyó, de nem halt meg akkor senki, pedig meghalhatok vóna töben is akkor, mer nem lehetet tudni, honan meg mere repül a golyó. Gyorsan lehasaltak, hasaltak a földön, lehasaltak, oszt az ablakokat kilőték, mindenhova repült az üveg meg a golyó is [...] Nyugotán meghalhatot vóna akarki, de mindenki is meghalhatot vóna.

No hát így vót, de oszt halotam, hogy a katonák azt se tuták, hol vannak, hogy az let nekik mondva, hogy azér győnek ide, mert it foradalom van.. Az anyjuk segét vót it foradalom! De hát nekik ez let mondva, ők meg oszt elhiték, meg a katonák nem is elenkezhettek vóna. Oszt hát győtek levérni a foradalmat az egész országba. Milyen foradalmat? Miatok vót oszt foradalom Prágába meg hol, akkor gyűjtota fel magát az az inas is ot Prágába akkor. Hát oszt it maratak a nyakunkon, de oszt a foradalom után ki keletet nekik meni inen. 50 évig, vagy medig vótak it.

A Krasba akkor igen sok ablak ki vót löve, összevisza lőtek, mer védekeztek. Én nem halotam, máshol vót-e ilyen eset, máshol Csehszlovákiába akkor, hogy így lövődöztek vóna [...] Most nevetünk, de akkor biztos senki se nevetet, jól meg lehetek ijedve minden, hogy a ruszkik meglövik őket, oszt ot maradnak halva. De a ruszkik is jól be lehetek rezelve [...]

(Rozsnyó, 74 éves férfi, 2017)

[...] hogy azért lőtek az oroszok, mert azt hiték, hogy megtámadták őket. A film miat vót, a háborús film miat, aba lövődöztek a moziba. Oszt az oroszok amikor haloták, hát vissza-lőtek, mer azt hiték őket támagyák. Oszt összevisza lőtek onan. Meg vótak ijedve, oszt ezér lövődöztek összevisza. Oszt azután kitudódot, hogy senki se lőt rájok, ha a moziba lőtek épen a filmbe, oszt azt haloták. Meg mesélte nekem a nagynénim, mer tőle tudom ezt az egészet, én nem éltem akkor, hogy a Krason kitörtek az ablakok, meg hogy meg is lőtek valakiket, akik a Krasba vótak, be keletet vini őket a kórházba. Hogy akkor senki se halt meg, isteni szerencse vót, meg is halhatak vóna! [...] Töbet nem tudok eről mondani, ezt halotam az apu testvérétől, ő mesélte ecer nekem. Hát nagy szerencse vót, hogy, akik bent vótak, senki se halt meg, csak sebesülések vótak, de hogy halot nem vót [...]

(Rozsnyó, 41 éves nő, 2019)

Én nem éltem akkor, de halotam aról, hogy a ruszkik lőték akkor a Krast. Hogy valami tévedésből, mert azt hiték, onan lövik őket, hát megijetek, oszt lőtek a Kras fele. De hogy pontosan hogy vót, azt nem tudom, csak ezt halotam, talán meg is hat valaki, meg biztos sokan megsebesülhetek aba a lövődözésbe [...] De töbet nem tudok mondani, csak eztet halotam... meg hogy valami film miat vót, valamilyen lövődözős film ment akkor, oszt aból let a kalamajka, mer arra hiték az oroszok, hogy őket támagyák.

(26 éves nő, Rozsnyó, 2019)

[...] idősebb kolegáktól halotam, már nem is dolgoznak, már régen nyugdíjasok mind. Amikor elkeztem ot dolgozni, beléptem munkába, oszt utána ecer valakik emlegeték, oszt hát halgatuk, mer mink fiatalok vóttunk, nem tutunk ezekről, csak igen keveset, hogy begyőtek, tutuk, de hogy mi vót, mikor it vótak akkor 68-ba, aztat mink nem tutuk [...] No, hogy is vót

[...] hogy lőtek a Krasra, meg mindenhova máshova is [...] Hogy enek az vót az oka, hogy lövéseket halotak, azt hiték, hogy megtámaták őket, hogy őket akarják lelőni. Ezek olyan katonák vótak otan, akik irányították a tankokat meg miket az úton, vagy mit csináltak akor. Olyan katonák lehetek [...] mutaták, mere kel meni a harckocsiknak meg minden. No oszt megijetek, amikor meghalotak valami lövéseket [...] Támadnak, vagy mi van? Megijetek, oszt ők is lőtek máris. De nem is viszalövés vót ez, mer senki se támata őket, csak ők hiték azt. Akor a mozi a Kras melet vót, most már más van bene, úgy tudom. Olyan fiatal katonák vótak, meghaloták a lövéseket, de ez a moziból gyöt, ők nem tuták, mer a moziba lövődöztek valami indiános filmbe, valamilyen indiános filmet vetítetek épen, oszt aba lövődöztek. Ilyen filmekbe sokat lövődöznek, biztos maga is látot ilyen filmet. Hát oszt ezt haloták meg a moziból, oszt ezér lőtek a Krasra, meg máshova is, nem tuták, honan gyön a hang pontosan, hogy a moziból. A Krasba akor rendesen ot vótak az emberek bent, mert nyitva vót... Oszt hogy töb ablak is kítört, ahogy lőtek arafele. De oszt mingyár gyötek fel a kaszárnyából is az oroszok, mert valahogy megtuták, mi van a Krasnál, biztos onad üzenetek nekik. Hát oszt felgyötek a Bakról is a Krasra, mer azt hiték, mer azt hiték, nagy a baj otan, támadás történt elenek, megtámaták őket, lövődözik őket [...] Bementek oszt a Krasba, elenőrizték a népeket, mindenkit, akik akor ot vótak, elenőrizték, hogy pisztoly vagy valami más van-e náluk. Mer akik felgyötek a kaszárnyából, azok is azt hiték, lőtek valakik a katonákra, azért elenőrizték a népet, keresték, ki lőt az orosz katonákra...

[...] Aztat még elfelejtetem mondani, akik ot vótak a Krasba, vótak akik megsebesültek, de halni senki nem halt meg, de párat muszaj vót bevini a kórházba. Sokal roszab is lehetet vóna, mer hát a katonák öszevisza lövődöztek ot kint a kereszteződésbe, de lehet, hogy már nem is onad, lehet hogy gyorsan szétszalatak onad, mer hát megijetek, nehogy lelőjék őket valakik. Meg talán a Krasba is beszalatak páran. Nagy ijedelem lehetet akor ot bent, amikor sehol semi, oszt ecer csak belőtek onan kintről. Mingyár lehasalt is a nép, valakiket akor eltanált a golyó, azokat a kórházba viték oszt bekötötték. De hogy oszt nem vontak felelőségre sekit a ruzkik közül, szépen elsimították az egészet, mer hát az oroszok tehetek az egészről [...] akor másképen kezelték az ilyeneket, a ruszkiakat nem lehetet hibásnak mondani, az rizikós dolog vót akor, meg hát amikor szeték össze az orosz katonákat, hogy úgy monták nekik, hogy meg kel állítani it Csehszlovákiába a foradalmat, hogy győni kel, mer hogy Csehszlovákiába baj van. Hát gyötek, oszt a kis katonák így el vótak bolondítva, hát azér hiték aztat, hogy foradalom van oszt megtámaták őket, oszt ők meg hát védekeztek. Hát ilyenek is vótak [...]

Meg oszt én aztat se tutam, hogy más katonák is bejötek, nemcsak az oroszok, én azt se tutam, hogy a magyarok is, nemrég tutam meg a tévéből, oszt hát nekem az hihetetlen is vót, hogy a magyarok is gyötek megszálíni minket. De hogy köteleség vót, hogy gyöjenek, mer hogy ők is abba a varsói vagy milyen egyezménybe tartoztak. Meg más kommunista országokból is vótak it katonák töben is, azt se tutam [...] Mink iten csak az oroszokról tutunk [...]

[...] Meg oszt hogy akor a Krason sokáig lehetet látni később a golyók helyét, meg az ablakokat gyorsan iparkotak hamar megcsinálni, rendbe teni, hogy ne legyen nyoma a lövődözésnek, mer hát az oroszok vótak ebe a bűnösök. De hát eről akor még sokan tutak oszt hát elmonták másoknak is. Én se tutam vóna, ha az idős kolegák nem monták vóna nekünk, hogy s mint vót akor. Hát ezér tutam meg én is, mer máskülönbe nem tutam vóna eről semit mondani magának. De akor halotam, oszt hát emlékezek, mit beszéltek az öregebb kolegák, ők már lehet, nem élnek, akik akor még joban tuták, hogy mi vót.

(49 éves férfi, Rozsnyó, 2019)

8. kép. A Kras Szálloda megépülését követően (Képeslap, forrás: internet)



Beszélték, hogy vót lövődözés, én is halotam. Az oroszok lövődöztek a Krasba, de a kis Krasba. Ez ot van ódalt, de most már máskép van ot, mind akor [...] vótak lyukak a falba, amit a golyók csináltak. Azt hiték, őket lövik valakik, oszt tele let a gatya, ijetükbe tüzeltek mindenfele. Valakit talán oszt meg is halt. De lehet az is, hogy csak megsebesültek. Rozsnyai fiúk vótak. winnetous filmet vetítetek a moziba épen, oszt aba a filmbe lőtek, őket nem lőte senki se [...] De a ruszkik eztet nem tuták. A mozi fele meg mindenfele repültek a golyók, szanaszét [...]

(72 éves férfi, Rudna, 2019)

Hát többféleképen is beszélük, valakik azt mondják, hogy azért lőtek az oroszok a Krasra, mert háborús film ment akor épen a moziba. Hogy azt haloták meg az oroszok, azok a katonák, akik ot a Kras közelébe irányították a járműveket, a forgalmat, vagy mit csináltak, vagy lehet, csak őrségben voltak, nem tudom pontosan. És hát hogy ahogy ot áltak, haloták a lövéseket. De azok nem kintről jötek, hanem a moziból, mert ki volt nyitva az ablak a szelőzés miatt, és hát hirtelen azt hiték, hogy őrájuk lőnek valahonnan aból az irányból, hát ők is elkezdtek lövődözni. A Kras meg a mozi felé is lőtek, ot is voltak jó ideig a golyók nyomai, meg az ablakok egy része is kitört, de azokat hamar be lehetet üvegezni, az gyorsan ment. A Kras akor nyitva volt, voltak bent vendégek is meg hát a perszonál<sup>37</sup>

37 Személyzet.

is ott volt, úgyhogy sokan voltak ott bent. A lövésekre mindjárt lehasalt mindenki, aki ott volt, mindenki a földre feküdt rögtön [...] Páran azért megsebesültek, volt, akinek nagyobb, komolyabban sebé volt, hogy a kórházban keletet bevinni akkor máris. Nem lőtek le senkit, szerencsére! Nagy tragédia lehetett volna ebből az egészből. Aztán jöttek a Bakról az erősítés, győttek rögtön a többi oroszok, nagy lehetett a felfordulás, de aztán tisztázódott, hogy mi is történt [...] Hogy senkik nem lőttek a katonákra, hogy a moziban lőttek a filmekben. Valaki azt mondja, hogy háborús film ment akkor, valaki meg azt mondja, hogy winnetous film volt. Szóval a film volt az oka az egésznek, ott lövöldöztek! Akor a moziba is megijedtek, akik ott voltak akkor, biztos nem felejtették el hamar azt a napot [...]

Aztán valakik meg úgy beszélnek, hogy a Krasban lövöldözött egy tiszt, merthogy ott iszogatnak épen akkor, és hogy nem tudom, hogy miért, de elsütötte a pisztolyát valamelyik. Valami nő volt a dologban, talán azért veszték össze a tisztet, ilyeneket is halotam. Hogy talán fent voltak egy szobában [...] Legalábbis így is beszélnek. Nem tudni, mi az igazság pontosan, meg aztán régen volt, közben meg utána mindenki igazítot valamit a mondandón.

De hogy utána aztán hamar, gyorsan rendbe tették a Krast, eltüntették a nyomokat, a betört ablakokat egykettőre megcsinálták. Hogy ki fizette ki az árát, ki álta ezeket a költségeket, azt nem tudom, hogy az oroszok, vagy az állam, vagy lehet, hogy a város? Ezt nem tudom [...] Hát én nem szeretem volna akkor ott lenni! Akik ott voltak akkor, mesélték, igen megijedtek, mert hát olyan helyzet volt akkor, mint a háborúba. Úgy beszéltek.

Én enyit tudok a dologról, de más lövöldözés nem volt, amíg it voltak Rozsnyón az orosz katonák, a szovjet hadsereg, mert hát nem csak oroszok voltak köztük, más nemzetiségűek is, mert hát akkor nagy volt Szovjetunió, nagyobb mint most, mindenféle nemzetiség lakta. It Rozsnyón is voltak olyan ferde szeműek, kirgizek, meg mások is. Hát így volt a lövöldözés it Rozsnyón. Utána már nem volt gond velük, it voltak, el voltak maguknak, nem sok vizet zavartak, meg aztán az emberek megszokták, de senki se gondolta volna, hogy ilyen sokáig maradnak it az országba [...] Voltak jelszavak, hogy „So Sovietskym zväzom na večné časy!”, „Örök időkre a Szovjetunióval!”, meg hasonlók. De azt is megszoktuk. Meg halotam, hogy a katonák jártak dolgozni is, amikor segítség kelet valahova.

(71 éves férfi, Rozsnyó 2018)

Halotam, hogy beszéltek valakik ecer, hogy vót ilyen eset Rozsnyón, de hát én nemígen hiszem, mer hát a mozi meszebb vót a Krastól, aztat a lövöldözést nem lehetett halani, én úgy gondolom, én nem hiszem el eztet. Valami más oka lehetett, berúgtak vagy valami, oszt azért lövöldöztek. De engem ez nem is igen érdekel, mer nem hiszem, hogy a mozi miat vót az egész.

(36 éves férfi, Rozsnyó, 2020)

Ja, aztat halotam! Mikor a ruszkik lőtték a Krast! Most mikor vót a výročie<sup>38</sup> akkor beszélte nekem egy haver. Hogy ruszkik lövöldöztek a Krasra, mer hogy megtámadták őket, azt hiték, hogy lőnek valahonad, oszt nem is lőttek, csak a filmet haloták, valami olyan filmet vetítettek, amibe lövöldöztek. Biztos kihalatszot, oszt atól ijettek meg annyira, oszt ment tőlök a sorozat a Krasra. Talán meg is haltak valakik ott akkor. Csak enyit tudok, mer csak halotam, én nem éltem akkor még.

(30 éves férfi, Rozsnyó, 2020)

Vót valami lövődözés a Krasba, aztat halotam, hogy a ruszkiak be vótak rúgva, oszt hogy azok lövődöztek ott öszevísza, vagy valami ilyesmi vót, de oszt elsimították a dolgot, mer hát őket nem lehetet akor megbüntetni. Olyan idők vótak akor, oszt hogy sebesültek vótak-e, vagy halotak, azt már nem tudom, mer ez már régen vót, de oszt később halotam eről.

(33 éves férfi, Rozsnyó 2018)

A lövődözés! Az, az vót, bizony, tudom, a Krasnál, a Krasba is vót! Hogy a ruszkiak keztek, mer hogy be vótak rúgva, vagy mi, oszt nem tudták, mit csinálnak. Enyit tudok eről, meg oszt hogy öt vót a golyók helye a falba, lehetet oszt később látni, de aztat én nem látam, mer nem vótam ot akor.

(46 éves férfi, Rozsnyó, 2019)

Meg oszt a Krast is szétlőték az oroszok! Valami filmet vetítetek ot a Kras melet a moziba, oszt onan gyött ki a hang, hogy lövődöznek, oszt ezek meg azt hiték, hogy támaGYA őket valaki őket lövik, máris elkezdtek tüzelni. A mozi ot vót, ahol most, de most már nem mozi. Az a mozi máskép nézet ki, ot hogy ablakok is vótak. Hogy a Krasba mindenki hasalt, úgy megijetek, mer ott is oroszok mulataak. Azt hitték, hogy megtámaták a Krast. No oszt ezér vót a lövődözés, eből let a baj, ezér keletet többeknek is meghalni!

(69 éves nő, Rozsnyó 2019)

A Krasba keztek el lövődözni az oroszok, az orosz tiszték, mer be vótak rúgva, oszt már nem tudták, mit csinálnak. Előveték a pisztolyt, oszt bumm, bumm! lövődöztek mindenfele, mer részegek vótak, nem tudták, mit csinálnak. Oszt kintről is, oszt az oroszok onad kintről is lőtek a Krasra, oszt vót ratatatata! Mert akik kint vótak őrségbe, meghaloták a lövődözést, megijetek, hogy a Krasból valakik feléjek lőnek, oszt ahogy megijedtek, ők is elkezték lövődözni a Kras fele. Talán oszt a kaszárnyából is gyötek még katonák. Sokáig it vótak utána a kommunizmus alatt, nemígen akarózt nekik inen kimeni, csak oszt a forradalom után meni keletet, akar tecet, akar nem. Nem vót rosz nekik, ez nekik iten Amerika vót, it job vót sokal, mind otan Oroszországba. Oszt persze, hogy nem örültek, hogy el kelled meni.

(50 éves férfi, Rozsnyó, 2018)

Meg apu azt is monta, akor a Krasba is lövődöztek a ruszkiak, mert azt gondolták, megtámadták őket. Mert hogy akor ment valamilyen film épen, olyan indiános film ment a moziba. Oszt aba a lövődöztek, hogy rendesen kint is lehetet halani [...] Azér lehetet mert nyitva vót az ablak, mer ígen melegek vótak akor, amikor begyötek, nyár vót akor. Vótak sebesültek, de halotak nem vótak, pedig sokan vótak a Krasba akor. Én nem tanálkoztam velek [a szovjet katonákkal], de halotam azt is, hogy árultak mindenféle ízét, vetek tőlök inen a faluból naftát<sup>39</sup> vagy benzint, mert ócsó vót. Töbet már nem tudok.

(30 éves férfi, Rudna, 2021)

Töben is beszéltek it Rozsnyón, töbtől is halotam [...] Kető vagy talán töb mindenkit el is tanált a golyó, be keletet vini a kórházba őket, de nem haltak meg. Én még nem vótam,

akor nem éltem még. De monták, filmet vetítetek a moziba, lövődöztek bene. Oszt ere az oroszok megijetek, ezért elkezték lövődözni.

(53 éves nő, Rudna, 2016)

Már elég nagy vótam, amikor begyötek ide Rozsnyóra, amikor vót az a lövődözés ot a hotelnál, a Krasnál. Akor az egy új hotel vót, sokan jártak oda. Akor is bent ültek az emberek, oszt egyszer csak a semiből elkezték löni a Krast az oroszok, onan kintről, ahol őrséget áltak. Oszt elkezték löni, mer azt hiték, őket támadták meg. De dehogy támadták, nem támadta meg őket senki! A moziba lövődöztek, a filmbe, atól ijetek meg, az úgy hangzot, mintha kint lőtek vóna, a lövődözést kint meghaloták, oszt megijetek, lövődöztek mindenfele. Akor vótak orosz tiszték is a Krasba, azok is megijetek, oszt ők meg löni keztek, de ők kifele! A Krasba oszt mindenki hasalt, úgy megijetek, mer ott is oroszok mulatek előte, kint is meg bent is vótak oroszok. Azt hitték, hogy őket támadgya valaki. No oszt ezér vót a lövődözés! Lőtek akor mindkét helyre, a Krasra meg a mozira is. No hát oszt jó nagy kárt csináltak akor, kitortek az ablakok is, sok ablak kitört a lövésektől. Igen megijetek akor, akik bent vótak a Krasba, meg hát akik it laktak a Krashoz közel, azok is kírímetek, hogy mi ez? Mi ez a lövődözés? Akor még ot rendes házak is vótak, meg a bank helyén is, meg ot is, ahol most a színház van. Ot mindenhon házak vótak, ahol laktak. It van a háború! Mert hát mit gondolhatak vóna?! Most nevetünk, pedig még sebesültek is vótak akor a Krasba, de senki se halt meg. Hát ilyenek is vótak 68-ba Rozsnyón. Én akor csak iskolás vótam, de ez úgy megmarat benem, akor mindenki eről beszélt. Kineveték az oroszokat, mer megijetek a semitől [...]

(70 éves nő, Rozsnyó, 2018)

A Štefan Ciberaj halálával kapcsolatos fejezetben szóltunk N. László Endrének a Hét c. hetilapban 1968 szeptemberében, valamint a komáromi járási lapban, a Dunatájban megjelent cikkeiről. A Kras Szállodánál történt lövődözéssel kapcsolatban is erős túlzásokba esett az élénk fantáziájú szerző:

#### ELVARÁZSOLT KASTÉLY VAGY SZÁLLODA?

Késő este értünk Rozsnyóra a szálloda elé, de a szétlőtt homlokzat, a betört ablakok – a sötétség ellenére is – árulkodni kezdtek arról, hogy itt valami történt. Bent a szálloda halljában azután megtudjuk, micsoda.

A szálloda mögötti moziban egy kalandfilmet játszottak, sűrűn ropogtak a fegyverek, és az idegen katonaság ezt félreértve, lövődözni kezdett a zaj irányába. Amikor a tévedés kiderült, az idegen katonáknak levétítették a filmet, de az anyagi kár maradt. Az orosz városparancsnok bocsánatot kért a történetekért és megígérte, hogy az okozott kárt megtérítik.

Ennek köszönhető, hogy a szállodában tárt karokkal fogadtak bennünket. Üres szoba?! Amennyit csak akarunk! Minden szoba üres... Ezt nevezem szerencsének, már-mint a mi szerencsénknek. Kaptunk is szobát. Az ágyam fölött ott a golyók nyoma a falon, az ablakok betörve, még jó, hogy ilyen meleg augusztusi éjszaka van, az utolsó augusztusi éjszaka... A folyosón égett matracok, füstszag...

Kedves ősz hajú nénivel beszélgetünk a portán. Közben készül a vacsoránk. Mert izgalom ide, izgalom oda, bizony alaposan megéheztünk és nem szeretjük volna, ha gyomrunk korgását esetleg lövődözésnek gondolta volna valaki...<sup>40</sup>

40 N. László Endre: Legyen már béke és nyugalom! Hét, 1968. szeptember 15. 20–21. p.

A *Dunatáj* 2003-ban megjelent egyik számában az alábbiakat írja a lövöldözésről:

1968 szeptemberének elején, nem sokkal azután, hogy az oroszok megszállták a „testvéri” Csehszlovákiát, riportra küldött derék főszerkesztőm, Major Ágoston, mégpedig a Rožňavára átkeresztelt egykori bányavárosunkba, Rozsnyóra. Fotósommal már az állomáson megszimatoztuk, hogy ott valami igencsak bűzlik...

Hát bizony nem tévedtünk!

A vadonatúj szállodának az egyik kiégett szobájában, amelyik legkevésbé égett ki, kaphattunk szállást, azaz a félig megégett parkettán, egy-egy megperzselt, irtózatosan bűzlő matracot.

– Mi a fene lehetett itt? – kérdezte tőlem a fotós, mintha én tudhattam volna.

– Remélem, hamarosan kielégítő válasszal szolgálhatok, Sanyikám! – feleltem.

Borovicskával, magyarul fenyővízzel aztán addig-addig bátorítottam a hideglelősen reszkető portást, amíg két-három öntet után beszélni nem kezdett.

Tőle tudtam meg, hogy amikor hirtelen-váratlanul bejöttek az oroszok Rozsnyóra, a szálloda melletti ugyancsak vadonatúj moziban éppen valamelyik *Winnetou* filmet játszották. S amint már azokban szokás, töltés és megállás nélkül tüzeltek a sápadtarcú banditák, s erre felelgetett szaporán az apacsfőnök ezüstpuskája és vértestvére, *Old Shatterhand* – nem kevésbé híres – medveölője [...]

Több sem kellett a lelkes davajoknak, akik akkor már bizonyára nem kevés szeszt szagoltak a vodka fejadagjukon felül!

– Ellenforradalmárok! Fasiszták! – ordították elszántan, és már lőni is kezdtek. Lőttek, míg töltény volt a tárban és a hevederekben, mégpedig gyújtólövedékkel. Lőttek a gyalogosok, lőttek a tankosok, s csakhamar nem csak az új mozi, hanem a szálloda is égett [...]

Én azóta szentül hiszem, hogy csak akkor és ott halt meg *Winnetou*, az én gyermekkori eszményképem, de ott aztán a fehér testvérel együtt – véglegesen! Elégtek a film-szalaggal, vagy az oroszok lőtték őket szitává [...]

Hát ezért kellett nekem és fotósomnak azon a borongós őszeleji estén kiégett szobát kapnunk a különben töküres szállodában!<sup>41</sup>

\*\*\*

A szerző két írása külön esettanulmányt érdemelne, ez azonban jelen dolgozatunknak nem célja. Annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a szállodában sohasem hagyták egyedül a vendégeket éjjelre, tehát ez N. László Endre és kollégája esetében sem volt így. A Kras, továbbá, nem égett ki, nem lobbant lángra a berendezés. A lövések a szálloda udvari oldalát nem is érték, tehát számtalan épségben megmaradt szoba volt, kizárt dolog, hogy egy kiégett szobában szállásolták volna el őket. Hogy a szobák kiégtek volna, minden adatközlő határozottan cáfolta, mint ahogy a szerző más állításait is. Megállapíthatjuk tehát, hogy a szerző célja egy sokkal sötétebb kép felvázolása

41 N. László Endre: *Winnetou* második halála. *Dunatáj*, 2003/37. sz. 4. p.

volt, a valós állapotot és a történéseket valószínűleg nem találta túl tragikusnak, ezért módosította, kiegészítette a hallottakat. Ráadásul két cikkben leírtak néhány mozzanátát illetően ellentmondásba keveredik.

A két írás olvasói azonban nem ismerték a valós tényeket, így a szerző által leírtakat nem kérdőjelezték meg, elhitték mindazt, ami a cikkekben szerepelt. A szerző tehát mind Štefan Ciberaj halála, mind pedig a Krasnál történt lövöldözés esetében két új történetet kreált, amelyben az események nem feleltek meg a valóságnak. Mindez arra figyelmeztet bennünket, hogy amennyiben egy történet rekonstruálására vállalkozunk, a témával a sajtóban megjelent írások valóságtartalmát fenntartásokkal kell kezelnünk.

ILONA L. JUHÁSZ

THE FIRST DAYS OF THE 1968 SOVIET OCCUPATION OF ROŽŇAVA. DEATH OF A CIVILIAN AND SHOOTING AT THE KRAS HOTEL

This paper presents different variants of two stories from Rožňava related to the Soviet occupation of Czechoslovakia in 1968, based on the accounts of local and neighbourhood informants. The question was asked in what form the local memory preserved the stories of the two former incidents: 1. the memory of the fatal accident caused by a Soviet tank, 2. the shooting at the Kras Hotel by Soviet soldiers. 1. The scene of the fatal accident on the day of the invasion of Rožňava was the main road across the town, when some of the local young men blocked the path of the tanks entering the town. 1. In the confusion, a young man (father of a family) standing on the side of the road was pinned by a tank against the wall of the building behind him, and his life could not be saved. There are two main variants of this story and several sub-variants. One main variant is that the tank deliberately pushed the victim against the wall, while the other variant is that it was an accident, the young man was in the wrong place at the wrong time. (A small memorial was erected in memory of Štefan Ciberaj, who died in the accident.) 2. The shooting at the city's popular Kras Hotel took place on the third day after the invasion. The Soviet soldiers directing traffic at the intersection thought they were under attack by civilians, so they started shooting in the direction of where they thought the attack was coming from, mostly in the direction of the Kras Hotel. Several people were injured in the shooting, but fortunately there were no fatalities. Two main variants of this case are also preserved in local memory (with separate sub-variants). One main variant is that the soldiers who were posting heard the shots from a nearby cinema, as an Indian film was being shown, and they thought that someone was shooting at them. Another variant is that a drunken officer fired his gun at the Kras Hotel, and the soldiers thought they were being attacked from there. In the decades that have passed, there have been countless variants of both incidents in the common knowledge, but there are many who have not heard of either incident, or if they have, very little concrete information has reached them.